

# Välfärd



SCB

Statistiska centralbyrån Statistics Sweden

## 80-talister har ofta halvsyskon

- Äldsta barnet är oftast högt utbildat
- Kvinnor ger vård till gamla föräldrar
- Sex svenskar har levt över tre sekel

Nr 2  
2008

**NÄR JAG SKRIVER DETTA** har vi just haft några väldigt fina och varma vårdagar. Även i år har vi kunnat njuta av trädens och blomornas prakt. Skomakaren fick en väldigt kort ledighet – någon berättade för mig att det bara rörde sig om några timmar. Det jag tänker på är den ofta citerade historien om skomakaren som satte upp en skylt med texten ”stängt mellan hägg och syren”. Historien är en vandringsägen från 1880-talet. I detta nummer av Valfärd kan vi läsa om de som blivit äldst i Sverige. Vid det gångna årsskiftet fanns det sex personer födda på 1800-talet, som således levtt under tre sekel. Den äldsta av dessa var 113 år, så när som på en dag. Hon avled i mitten av maj.

**I EN ARTIKEL AV TVÅ FORSKARE** får vi veta mer om vem som vårdar oss när pengarna till äldrevården inte räcker till. I en annan artikel läser vi om kostnaderna som samhället har för äldrevård, skola, med mera.

**UNIKA BEARBETNINGAR** av registerstatistik visar på samband mellan utbildningsnivå och nummer i syskonskaran.

**I HÖSTAS SKREV JAG ATT STATISTIKSKOLAN** skulle återuppstå. Med detta nummer inleder vi nu en ny omgång med kunskap som ska förklara komplicerade sammanhang så att de blir begripliga för andra än specialister. Vår första lektion ger en ingående bild av skillnaden mellan lön och inkomst. Alltför ofta blandas de två begreppen ihop – inte minst av journalister. Rubriken är ”Hur mycket tjänar du?” Med hjälp av några exempel och olika beräkningar hoppas vi kunna bringa klarhet i vad skillnaden mellan lön och inkomst är.

När nästa nummer av Valfärd kommer ut nalkas hösten, så jag önskar er en vilsam och njutbar sommar.

lena.johansson@scb.se



## Innehåll

Äldsta barnet oftare högutbildat .....	3
Var tredje 80-talist har halvsyskon .....	5
Barnafödandets berg- och dalbana .....	6
Få gör stora kapitalvinster .....	7
Reseavdrag minst vanligt i Stockholm .....	7
Brist på inflytande ger ökad stress .....	8
Statistikskolan: Hur mycket tjänar du? .....	10
Vård av anhöriga – ett högt pris för kvinnor .....	12
Tydliga könsmonster i politiken .....	15
Vanligare med dålig hälsa hos funktionsnedsatta .....	18
Yngre bidrar till jämnare könsfördelning .....	20
Skolan och äldreomsorgen kostar alltmer .....	21
Sveriges äldsta blev nästan 113 år .....	24
NOTISER .....	26
Baksidan: Högst kvinnorepresentation i Ockelbo	

Nästa nummer kommer ut i september 2008

## Valfärd sedan 1981

utges av  
STATISTISKA CENTRALBYRÅN  
med syfte att i lättillgänglig form presentera och analysera aktuell statistik om välfärd, arbetsmarknad, utbildning och befolkning. Tidskriften är öppen för bidrag från experter såväl inom som utanför SCB. Författarna svarar själva för åsikter som framförs.

© 2008, Statistiska centralbyrån

Citera gärna men ange källan:  
SCB:s tidskrift Valfärd

### Redaktion

Catarina Annetorp Hörnsten	08-506 941 03
Lena Johansson	46 47
Åsa Nordström	49 45
Jessica Persson	44 27
Anna Eriksson	019-17 68 12
Hans Heggemann	68 10
Kenny Petersson	65 62
Åsa Westlund, layout, diagram	08-506 949 15

### Redaktionsråd

Anna Wilén, ansvarig utgivare  
Karin Arvemo-Notstrand  
Eva Hagsten  
Jack Hansson  
Kjell Jansson  
Martin Villner

### Adress

Tidskriften Valfärd  
Statistiska centralbyrån  
Box 24300, 104 51 Stockholm  
Fax: 08-506 947 72  
E-post: tidskriften.valfard@scb.se  
Webbplats: www.scb.se/valfard

### Prenumerationer

SCB, Publikationstjänsten  
701 89 Örebro  
Tfn: 019-17 68 00  
Fax: 019-17 64 44  
E-post: publ@scb.se  
Prenumerationspris 2008  
helår (4 nummer): 350 kr  
Lösnummer: 90 kr  
exkl. moms

Omslagsfoto:  
Lena Granefelt, Johnér

Medlem i

**SVERIGES  
TIDSKRIFT**

ISSN 1654-6710 (online)  
ISSN 1651-6710 (print)  
URN:NBN:SE:SCB-2008-A05T10802\_pdf (pdf)

SCB Tryck Örebro, maj 2008



# Äldsta barnet oftare högutbildat

De som inte har några syskon eller som är äldst i en syskonskara har oftare än andra eftergymnasial utbildning. De som har växt upp med många syskon har mer sällan lång utbildning.

Det spekuleras ibland över om antalet syskon och platsen i syskonskaran har betydelse för hur man formas som individ. En studie av olika register vid SCB visar att dessa faktorer verkar ha viss betydelse för valet av utbildning.

De som är äldst i en syskonskara har oftare en eftergymnasial utbildning jämfört med yngre syskon. Även de som är ensam barn har ofta en eftergymnasial utbildning. Mellanbarn och de barn som är yngst i en syskonskara är däremot inte lika ofta högutbildade.

**SKILLNADERNA I UTBILDNINGSNIVÅ** förklaras till stor del av syskonskaran storlek. Andelen som har

genomgått en eftergymnasial utbildning är lägre bland dem som tillhör en stor syskonskara. Äldsta barnet i stora syskonskaror har inte lika ofta lång utbildning som äldsta barnet i små syskonskaror. Men även i stora syskonskaror har det äldsta barnet oftare en högre utbildning jämfört med sina syskon.

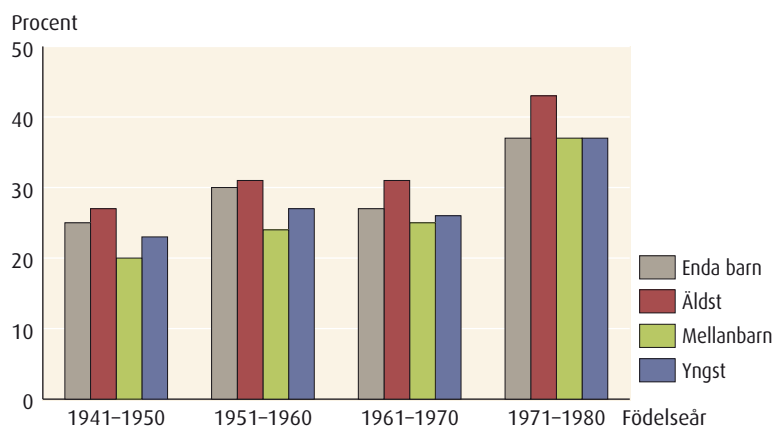
Den som är mellanbarn tillhör en syskonskara med minst tre barn. Detta kan förklara varför inte lika många mellanbarn har lång utbildning.

**FÖR PERSONER I ALLA ÅLDRAR** är det tydligt att andelen med eftergymnasial utbildning är högst bland personer som är äldst i en syskonskara.

Bland mellanbarn som är födda 1941–1960 och ingår i en större syskonskara är det påtagligt att andelen med eftergymnasial utbildning är lägre. I gruppen mellanbarn som är födda 1961–1980 finns en liknande ten-

## Äldsta barnet har oftare eftergymnasial utbildning

Andel personer födda i Sverige 1941–1980 som hade en eftergymnasial utbildning 2007, efter plats i syskonskaran



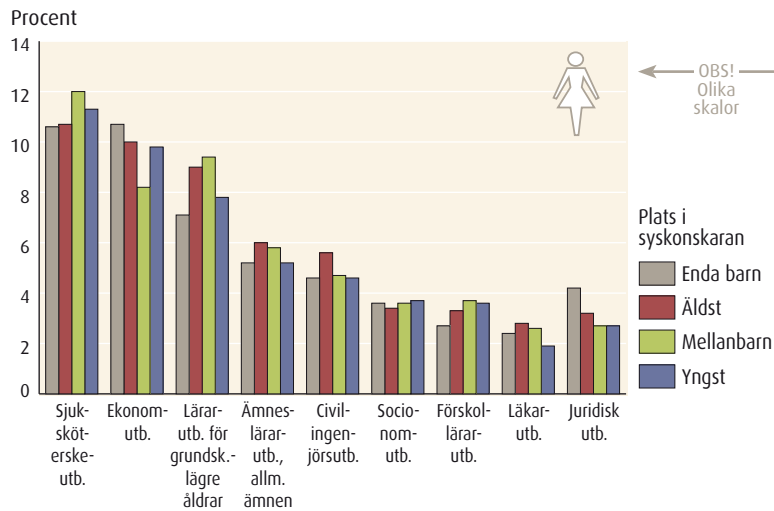
De som är äldsta barnet i en syskonskara har oftare en eftergymnasial utbildning än andra i samma ålder.

dens i de fall ingen av föräldrarna har eftergymnasial utbildning. Däremot har mellanbarn födda 1961–1980 med minst en högutbildad förälder lika ofta en eftergymnasial utbildning som andra

jämnåriga. Detta kan tolkas som att familjer med begränsade ekonomiska resurser i första hand ger det äldsta barnet möjlighet att studera och att betydelsen av

## Kvinnor som är mellanbarn utbildar sig till sjuksköterska eller lärare

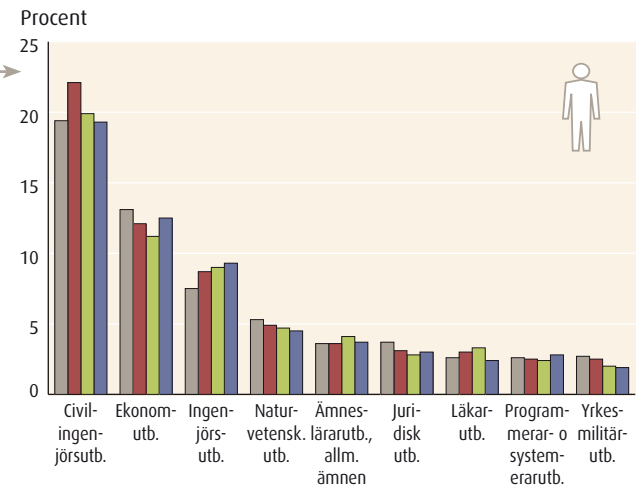
Andel av samtliga kvinnor födda 1961–1980 med eftergymnasial utbildning med någon av de vanligaste utbildningsinriktningarna



Högskoleutbildade kvinnor som är mellanbarn väljer i högre grad än andra kvinnor att bli sjuksköterska och i lägre grad att bli ekonom.

## Män som är äldsta barnet väljer ofta att bli civilingenjör

Andel av samtliga män födda 1961–1980 med eftergymnasial utbildning med någon av de vanligaste utbildningsinriktningarna



Civilingenjör är en populär studieinriktning bland universitetsutbildade män födda 1961–1980, i synnerhet om de är äldsta barnet.

denna faktor har minskat över tiden.

Det som påverkar skillnaden i andelen högutbildade mest är dock vilket kön man har och föräldrarnas utbildningsnivå. Jämfört med dessa faktorer är skillnaden mellan äldre och yngre syskon jämförelsevis liten. Generellt gäller att andelen högutbildade är högre bland kvinnor än bland män. Någon skillnad

mellan könen beroende på platsen i syskonskaran finns inte.

**PLATSEN I SYSKONSKARAN** påverkar även vilken utbildning man väljer. Kvinnor som är mellanbarn har i något högre grad valt att utbilda sig till sjuksköterska, lågstadielärare eller förskollärare. De kvinnor som är enda barnet utbildar sig oftare till ekonom eller jurist.

Bland män som är enda barnet är det något vanligare att ha en utbildning med inriktning mot ekonomi, naturvetenskap, juridik eller militärutbildning. De som är äldst av två eller flera barn har oftare en civilingenjörsutbildning. Män som är mellanbarn valde i något högre grad en utbildning till lärare eller läkare.

### FAKTA

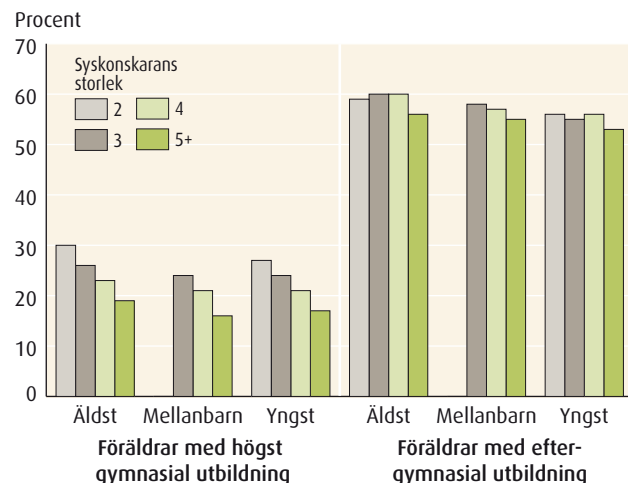
#### Om undersökningen

Redovisningen avser personer vilkas båda föräldrar har ett svenskt personnummer och var folkbokförda i Sverige 1961 eller senare enligt SCB:s befolkningsstatistik och för vilka det dessutom finns uppgift om utbildning i registret över befolkningens utbildning.

Beräkningen av platsen i syskonskaran avser föräldrarnas gemensamma barn, det vill säga helsyskon.

## Personer med många syskon har mer sällan lång utbildning

Andel personer utan halvsyskon födda 1961–1980 med eftergymnasial utbildning efter syskonskaran storlek och föräldrarnas utbildning



Andelen högutbildade är lägre bland barn i en stor syskonskara. Detta gäller framför allt då föräldrarna inte själva är högutbildade.

Inom syskonskaran av en viss storlek har det äldsta barnet något oftare en högre utbildning, oavsett föräldrarnas utbildningsnivå.

### Författare



#### Kenny Petersson

arbetar med utbildningsstatistik vid SCB,  
tfn: 019-17 65 62  
e-post:  
kenny.petersson@scb.se

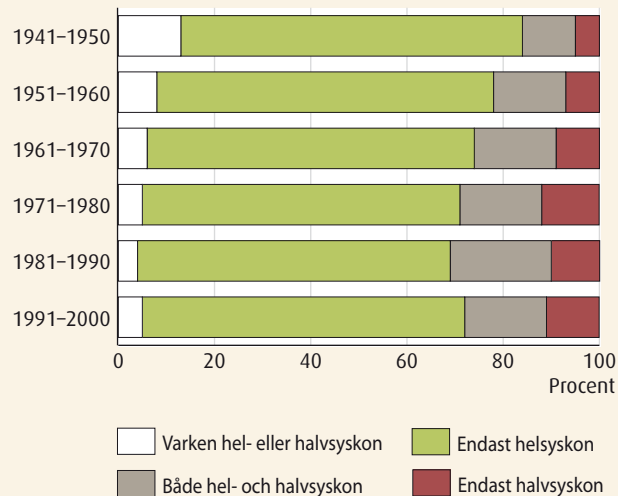
# Var tredje 80-talist har halvsyskon

Mer än var fjärde person som fötts i Sverige efter 1960 har halvsyskon. Av dem som föddes på 1980-talet har var tredje halvsyskon. Det är endast 5 procent som är enda barnet, det vill säga de har varken hel- eller halvsyskon.

Ungefär 5 procent av alla som föddes i Sverige under perioden 1960–2000 har varken hel- eller halvsyskon, medan 10 procent enbart har halvsyskon. De övriga, 85 procent, har minst ett helsyskon. Totalt är det 65–70 procent som har enbart helsyskon och knappt 20 procent som har både hel- och halvsyskon.

## Endast 5 procent har varken hel- eller halvsyskon

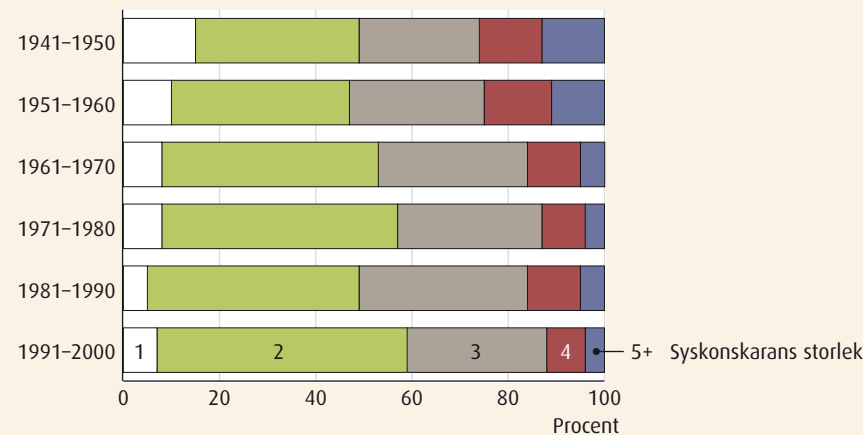
Andel personer födda i Sverige 1941–2000



För de yngsta, födda 1991–2000, kan andelen ensam barn förväntas minska medan andelen med syskon, såväl helsyskon som halvsyskon, kan förväntas öka eftersom de fortfarande kan få nya syskon.

## Två barn i en syskonskara är vanligast

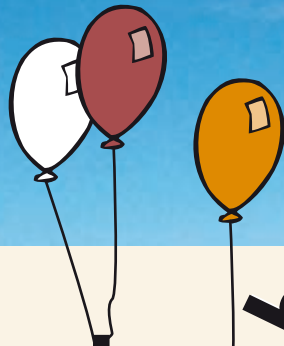
Andel personer utan halvsyskon som är födda i Sverige 1941–2000 efter antal barn i syskonskaran



Syskonskaran storlek minskade successivt för barn utan halvsyskon fram till 1980 och ökade sedan något under 1980-talet. I den yngsta åldersgruppen kan antalet barn i syskonskaran förväntas öka eftersom många av dessa barn sannolikt kan förväntas få nya syskon.

### Om undersökningen

Med hjälp av uppgifter om barns biologiska föräldrar har SCB sammanställt uppgifter om antalet äldre och yngre hel- och halvsyskon för enskilda personer. De uppgifter som redovisas här gäller personer för vilka det finns uppgift om båda föräldrarna i **flergenerationsregistret** i SCB:s befolkningsstatistik. Villkoret är att föräldrarna ska ha ett svenskt personnummer och varit folkbokförda i Sverige 1961 eller senare. Det gäller för ungefär 97 procent av alla personer som fötts i Sverige efter 1940, men bara ungefär en fjärdedel av den del av befolkningen som är född utomlands.



# berg- och dalbana

# Barnafödandets

I Sverige varierar barnafödandet stort mellan åren. Vissa år föds det många barn och andra år få. Dessa variationer är unika i Europa.

Sverige utmärker sig i Europa med kraftiga växlingar i barnafödandet. I Sverige brukar tidserien för barnafödandet liknas vid en berg- och dalbana. I många andra länder ser den mer ut som en mjuk pulkabacke. Flera studier pekar på att variationerna i Sverige beror på att föräldraförsäkringen är starkt kopplad till förvärsarbetet. Fruksamheten följer alltså konjunkturen i Sverige. I andra EU-länder, exempelvis Frankrike, spelar förvärsarbetet en mindre roll för föräldrapenningens storlek. Därför blir topparna och dalarna inte lika markerade där.

I HELA EUROPA SJÖNK fruktsamheten under 1990-talet. Sedan millennieskiftet har dock kurvan vänt uppåt igen. År 2006 föddes 1,9 barn per kvinna i Sverige. EU-snittet är 1,5 barn per kvinna. I

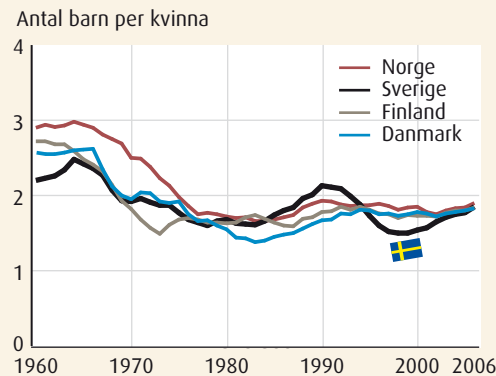
## FAKTA

### Summerad fruktsamhet

är ett mått som används för att se hur barnafödandet utvecklas år från år. Måttet anger det antal barn som kvinnor i genomsnitt skulle få om det enskilda årets benägenhet att få barn i olika åldrar skulle gälla i framtiden.

## Sveriges fruktsamhet varierar mest

### Fruksamhet i de nordiska länderna



Källa: Eurostat.

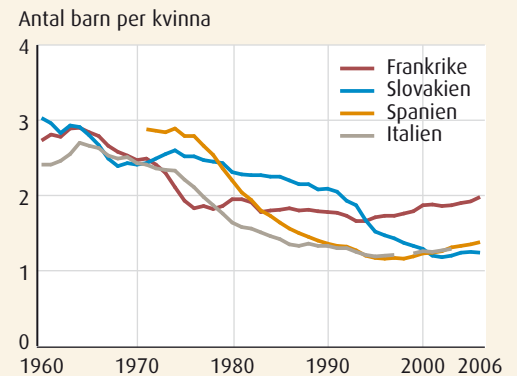
I Sverige är svängningarna i fruktsamheten större än i andra länder i Europa.

Frankrike, Irland och Norge var fruktsamheten störst, över 1,9 barn per kvinna. Barnafödandet är lägst i Östeuropa, 1,3 barn per kvinna. Sydeuropa och Mellan-europa har också låga födelsetal. Exempelvis ligger Tyskland och Italien lågt.

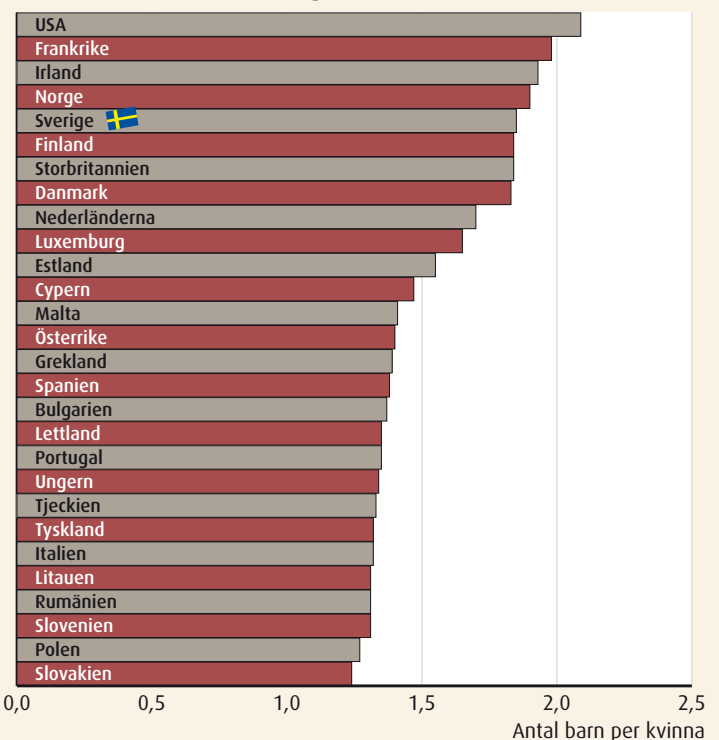
INGET AV EU:S LÄNDER har en fruktsamhet som ligger över den så kallade reproduktionsnivån, 2,1 barn per kvinna. Det betyder att inte i något land i Europa reproducerar befolkningen sig själv.

Sverige ligger i den övre delen av listan när det gäller fruktsamhet. I USA föds det mer än två barn per kvinna. Det är betydligt mer än i Östeuropa, där det bara föds runt 1,3 barn per kvinna.

### Fruksamhet i några europeiska länder



## Fruksamheten i Europa och USA 2006



# Få gör stora kapitalvinster

**130 miljarder kronor. Så stora var kapitalvinsterna för Sveriges befolkning 2006. Det kan jämföras med den taxerade förvävsinkomsten som uppgick till 1 580 miljarder kronor.**

När man som privatperson säljer till exempel en fastighet eller aktier gör man oftast en vinst eller en förlust som man ska ta upp i sin deklaration. Män gjorde större kapitalvinster än kvinnor, 84 miljarder mot 51 miljarder.

Alla fick inte del av kapitalvinsterna. 75 procent av befolkningen hade ingen kapitalvinst eller kapitalförlust under året.

340 000 personer deklarerade en kapitalförlust. En fjärdedel av dem gjorde en kapitalförlust på mer än 10 000 kronor.

**OCKSÅ FÖR DE 1,8 MILJONER** personer som gjorde en kapitalvinst var beloppet oftast litet; för hälften av dem var beloppet lägre än 5 000 kronor. För en halv miljon personer låg beloppet över 20 000 kronor. Drygt 200 000 personer gjorde en vinst på över 100 000 kronor och drygt 20 000 personer gjorde en vinst på över en miljon kronor.

Det är vanligast med kapitalvinster bland personer i åldern 55–74 år. Var tredje person i den åldersgruppen gjorde någon kapitalvinst år 2006. Det är dock de äldre pensionärerna, 75 år och äldre, som gör de största vinsterna, både vid försäljning av fastigheter och bostadsrätter och vid avyttring av värdepapper.

**I KOMMUNERNA VARIERADE** andelen som gjorde kapitalvinst/förlust mellan 16 och 35 procent. Medianbeloppet i kommunerna för dem som gjorde kapitalvinst/förlust varierade mellan 1 000 och 12 000

kronor och medelbeloppet mellan 2 000 och 260 000 kronor.

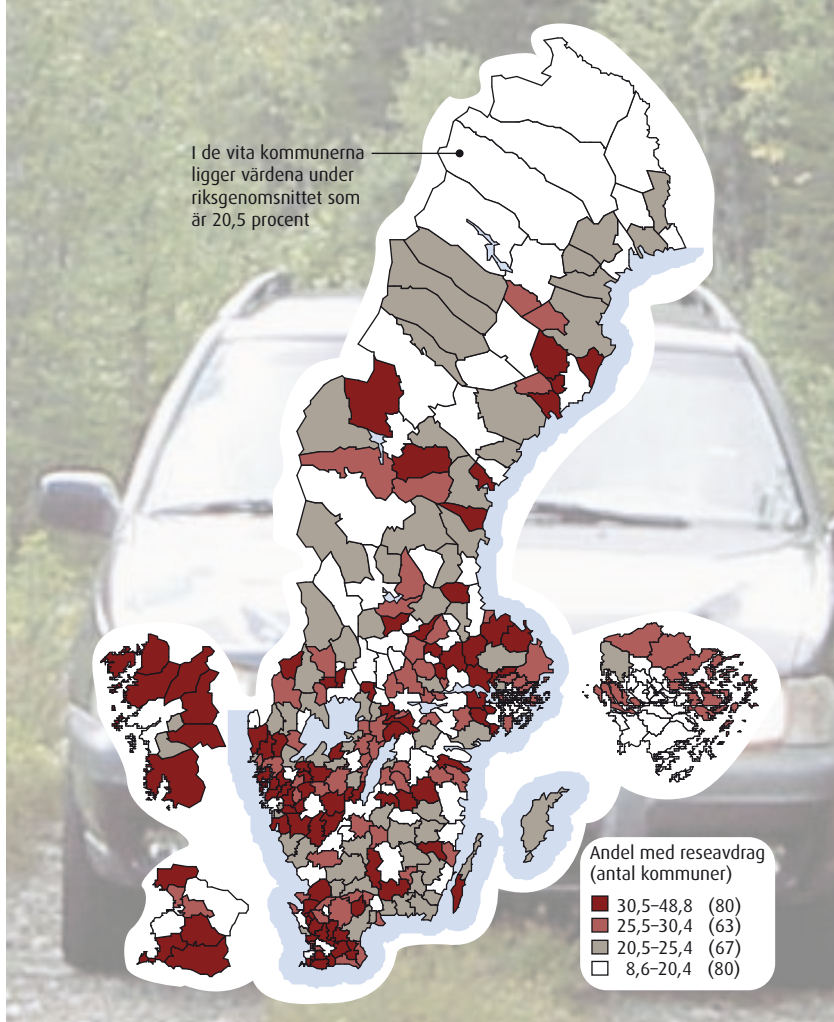
När det gäller kapitalvinster skiljer man mellan finansiella och reala kapitalvinster. Finansiella kapitalvinster består av försäljning av aktier, fonder och andra värdepapper, medan de reala kapitalvinsterna gäller försäljning av fastigheter och bostadsrätter.

**DE REALA KAPITALVINSTERNA** låg på samma nivå 2005 och 2006, cirka 60 miljarder kronor. De finansiella kapitalvinsterna fördubblades däremot, från 38 till 75 miljarder kronor.

Det är betydligt fler som gör finansiella kapitalvinster än reala kapitalvinster, 23 procent mot 2 procent av befolkningen år 2006. Medianvärdet för dem med finansiella kapitalvinster varierar inte speciellt mycket mellan olika kommuner. Det gör däremot medianvärdet för de reala kapitalvinsterna.

## Högsta respektive lägsta medianvärde för personer med real kapitalvinst/förlust i kr 2006

	Högst
Lidingö	394 300
Vellinge	385 000
Danderyd	375 800
Sotenäs	352 400
Tjörn	317 000
Kungsbacka	311 000
Båstad	310 100
Härryda	302 200
Halmstad	295 300
Öckerö	294 600
<b>Riket</b>	<b>127 300</b>
	Lägst
Norsjö	6 500
Vilhelmina	5 400
Storuman	5 000
Sorsele	2 500
Ljusnarsberg	2 000
Sollefteå	500
Malå	400
Fagersta	-80
Filipstad	-700
Överkalix	-2 600



# Reseavdrag minst vanligt i Stockholm

**I deklarationen för år 2006 gjorde en miljon personer i åldrarna 20–64 år avdrag för resor till och från arbetet, 420 000 kvinnor och 580 000 män.**

Den som har kostnader för resor får göra ett avdrag i deklarationen på det belopp som överskrider 8 000 kronor. Antalet personer som gör avdraget har ökat med 80 000 sedan år 2000. Kvinnor svarar för en stor del av ökningen med 60 000 personer.

**I GENOMSNITT** uppgick reseavdraget till 14 300 kronor för de som gjorde avdrag. Det är en ökning med 1 000 kronor jämfört med året innan.

I vissa kommuner gjorde nästan hälften av inkomsttagarna

avdrag för resor. De högsta andelarna finns i Knivsta och Håbo, därefter följer åtta kommuner med pendlingsavstånd till Göteborg. Dessa var Lerum, Kungsbacka, Bollebygd, Ale, Kungälv, Tjörn, Grästorp och Orust.

Ingen av de 30 kommuner som hade störst andel ligger i Norrland. Lägst är andelen i Stockholm. En förklaring till det är att många i Stockholm reser till arbetet med kommunalt färd-sätt och priset på en sådan färd-biljett är lägre per år än det avdragsgilla beloppet på 8 000 kronor.

**DE HÖGSTA AVDRAGEN** gjordes i kommunerna Trosa, Norrtälje, Bjurholm och Strängnäs där avdragen i genomsnitt översteg 22 000 kronor.

# Brist på inflytande ger ökad stress

Många anställda upplever att de saknar inflytande över sitt arbete. Kvinnor anser i högre grad än män att de saknar inflytande över sitt eget arbetstempo. Skillnader mellan arbetare och tjänstemän är stora. I några avseenden har inflytandet emellertid ökat under senare år.

## FAKTA

Uppgifterna är hämtade från undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF) där frågor om graden av inflytande över arbetet ställdes åren 1994-95 och 2002-03.

### Frågeformuleringen var:

”Vilken grad av inflytande anser du att du personligen har på följande frågor?”

- Planeringen av det egna arbetet
- Ditt eget arbetstempo
- Förläggningen av din arbetstid
- Förläggningen av din semester

### Svarsalternativen var:

”Inget inflytande”, ”Visst inflytande” och ”Stort inflytande”.

Redovisningen avser alltså den personliga upplevelsen av graden av inflytande över arbetet, vilket kan skilja sig mellan personer med objektivt sett likvärdiga arbetsvillkor.

Flertalet anställda, 58 procent, anser att de har visst inflytande eller stort i **samtliga** dessa avseenden. Bland manliga tjänstemän är andelen högst, 76 procent, medan bara 39 procent av kvinnliga arbetare svarat att de har åtminstone visst inflytande i samtliga dessa avseenden.

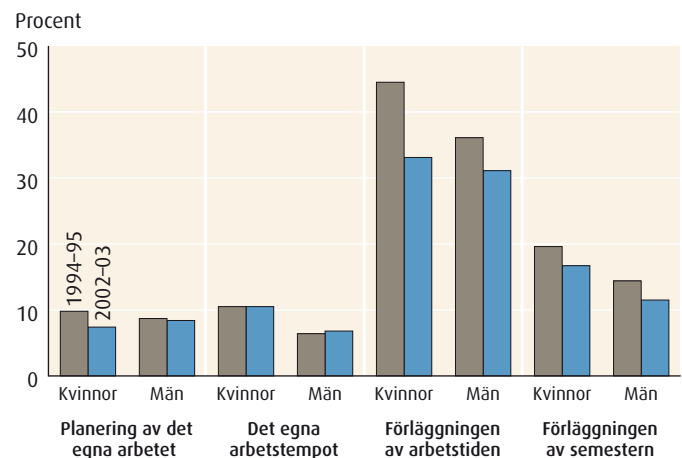
Under de senaste decennierna har arbetslivet genomgått stora förändringar. Datoriseringen har varit snabb i de flesta branscher, privatiseringar har genomförts inom offentlig sektor, tjänstesektorn har vuxit och omorganisationer har blivit vanligare inom vissa delar av arbetslivet. På flera olika sätt har också de anställdas inflytande på sin arbetssituation ökat.

Fortfarande är det dock stora grupper av anställda som i olika avseenden saknar inflytande på arbetet. Graden av inflytande varierar med typ av arbete.

**DAGENS SAMHÄLLE** ställer stora krav på flexibilitet. Att själv ha inflytande och kunna bestämma över olika förhållanden i arbetet blir allt viktigare till exempel då båda föräldrarna heltidsarbetar och ”vardagspusslet” blir svårt att få ihop. Anspänningen i arbetet ökar om man inte kan påverka sina arbetstider och förläggningen av semestern. Bristande inflytande på planeringen av arbetet och arbetets tempo bidrar också till ökad anspänning i arbetet. Ett begränsat inflytande på den egna arbetssituationen utgör med andra ord en riskfaktor då det gäller den psykiska belastningen i arbetet. Eget inflytande kan däremot ha en motverkande effekt i en stressfylld arbetsituation.

## Fler kan påverka arbetstidens förläggning

Andel anställda som anser sig helt sakna inflytande över arbetet i vissa avseenden 1994-95 och 2002-03



Andelen kvinnor och män som inte anser sig kunna påverka arbetstidens förläggning har minskat.

**DE OMRÅDEN SOM HAR UNDERSÖKTS** i SCB:s undersökningar av levnadsförhållanden är inflytandet över planeringen av det egna arbetet, det egna arbetstempot, förläggningen av arbetstiden och förläggningen av semestern. Det område som de flesta sade sig helt sakna inflytande över var förläggningen av arbetstiden – var tredje anställd uppger detta. Betydligt färre, mindre än var tionde, anser att de helt saknar inflytande på planeringen av arbetet eller på arbetstempot.

**PÅ DE FLESTA OMRÅDEN** har de anställdas inflytande ökat under det senaste decenniet. Störst är

framstegen vad gäller arbetstidens förläggning där införandet av flextid säkert spelat en stor roll. Att inflytandet över arbetstempot däremot inte ökat alls får uppfattas som oroväckande. Särskilt eftersom det främst förekommer inom de näringsgrenar som sysselsätter många kvinnor med arbetaryrken, såsom vård och omsorg, handeln samt tillverkningsindustri.

**DE STORA SKILLNADERNA** mellan arbetares och tjänstemäns inflytande beror givetvis på de olika krav som ställs inom respektive yrkeskategori. Även inom gruppen arbetare är skillnaderna mel-





Foto: Lena Blåsjö-Jansson, SCB

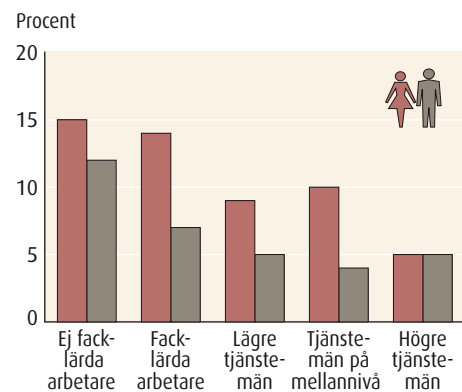
lan olika branscher stora. Det har i hög grad att göra med den delade arbetsmarknad vi har i Sverige. Tillverkningsindustrin sysselsätter till exempel drygt 300 000 män med arbetaryrken, men bara 80 000 kvinnor. Inom vård och omsorg är å andra sidan omkring 350 000 kvinnor anställda, men bara cirka 50 000 män. Inom den tredje största näringsgrenen, handel och kommunikationer, är förhållandena mer lika mellan könen, drygt 200 000 män respektive cirka 140 000 kvinnor är anställda där.

**ATT KUNNA PÅVERKA** arbetstidens förläggning underlättar naturligtvis den vardagliga planeringen avsevärt. Liksom då det gäller övrigt inflytande är skillnaderna mellan anställda med arbetaryrken och tjänstemän tydliga. Skillnaderna mellan kvinnor och män är samtidigt relativt små utom för tjänstemän på mellannivå och högre nivå.

**INFLYTANDE PÅ ARBETSTIDENS** förläggning har under en lång tid påverkats av möjligheterna till flextid. Bland arbetare har i dag mer än 50 procent av kvinnorna och 75 procent av männen flextid. Bland tjänstemännen är det 80 procent, oavsett kön.

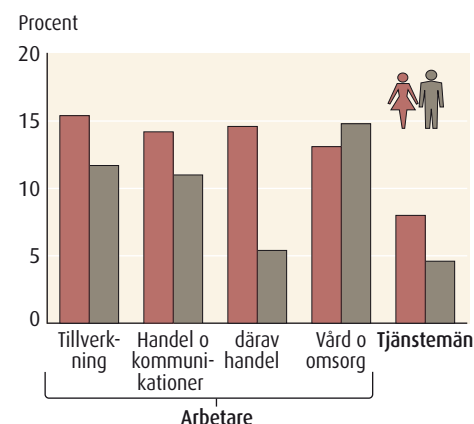
## Var tionde anställd saknar inflytande över det egna arbetstempot

Andel anställda som uppger att de helt saknar inflytande över det egna arbetstempot, 2002-03



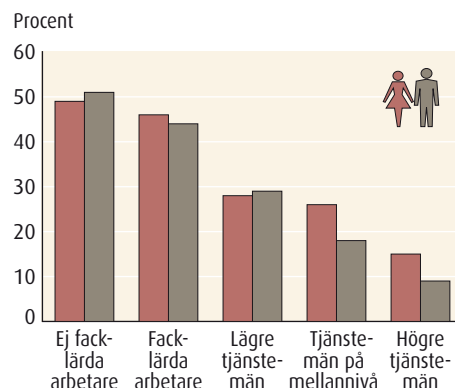
*Kvinnor anser i betydligt större utsträckning än män att de saknar inflytande över sitt arbetstempo. Speciellt markerade är skillnaderna mellan könen för facklärda arbetare och tjänstemän på mellannivå.*

Andel anställda som upplever att de helt saknar inflytande över det egna arbetstempot efter näringsgren, 2002-03



## Varannan arbetare kan inte påverka arbetstidens förläggning

Andel anställda som anser att de helt saknar inflytande över arbetstidens förläggning, 2002-03



*Bland tjänstemän på mellannivå och högre nivå anser kvinnor i högre grad än män att de inte kan påverka arbetstidens förläggning.*

### Författare



**Cecilia Skjöld**  
 arbetar med social välfärdstatistik vid SCB,  
 tfn: 08-506 950 41  
 e-post: cecilia.skjold@scb.se

## Hur mycket tjänar du?

**Lönspecifikation**  
 JANUARI 2008  
 Arbetsgivare: SVENSKA ALLMÄNNYTAN  
 105 55 STORSTAD  
 Personnummer: 430821-3279  
 Arbetsgivarnummer: 520060  
 Sida: 1 av 1

Semestertillägg		Semestersättning		Isparat semester		resterande semester		Förvägning		Summa
Belopp	Antal	Belopp	Antal	Belopp	Antal	Belopp	Antal	Belopp		
4291.90				40.00		0.00		35.00	0.00	3292
										30
										4291
										61
										610
										13370
										26740
										13370
										-150410
										-120320
										53400
										10000
										800
										0

Foto: Lena Blåsjö-Jansson, SCB

Lön och inkomst används ofta synonymt men det är inte samma sak. När det gäller inkomst används dessutom flera olika inkomstmått i statistiken.

**Hur mycket tjänar du?**

Den frågan kan tyckas lätt att svara på. Först och främst tänker de flesta på sin lön och svaret blir t.ex. 22 000 kronor i månaden eller 94 kronor i timmen. Lön är den ersättning man har avtalat om för utfört arbete. I SCB:s lönestatistik räknas timlön om till månadslön och deltidslön till heltidslön för att uppgifterna ska bli jämförbara. Storleken på lönen påverkas inte av frånvaro, deltidarbete eller övertid.

Svaret på frågan om hur mycket du tjänar ges inte enbart av storleken på lönen utan också av uppgifterna om inkomst. **Vad är det då för skillnad?**

**I DAGLIGT TAL** blandas begreppen lön och inkomst ofta samman. Att ha hög lön och hög inkomst är för många precis samma sak. Men riktigt så är det inte, även om en person med hög lön i allmänhet också har hög inkomst och tvärtom.

**LÖN ÄR** som tidigare nämnts den ersättning per månad man får

för utfört arbete. Inkomst är det belopp man faktiskt får och dess storlek påverkas av andra faktorer än lönen. Inkomsten redovisas på årsbasis och påverkas av frånvaro, deltidarbete, övertid och extraarbete. Du har samma lön även om du är sjukfrånvarande, inkomsten blir däremot mindre än den skulle ha blivit om du inte hade varit sjuk.

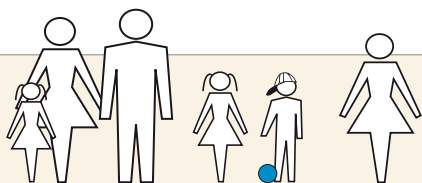
**DET FINNS FLERA OLIKA INKOMSTMÅTT.**

I de flesta av dem ingår också de olika ersättningar man får när man tillfälligt inte arbetar eller har slutat att arbeta, det vill säga ersättningar från Försäkringskassa och A-kassa samt pension. I vissa inkomstmått ingår även kapitalinkomster, barnbidrag, bostadsbidrag, studiebidrag och ekonomiskt bistånd (tidigare socialbidrag).

**VI SKA GE ETT EXEMPEL PÅ HUR OLIKA INKOMSTMÅTT BERÄKNAS:**

Anna har ett arbete där lönen för en heltidstjänst är 24 000 kronor i månaden. Men Anna arbetar deltid, 75 procent. Hennes normala löneinkomst en månad blir därmed 18 000 kronor. Om hon arbetade hela året skulle hon tjäna 216 000 kronor. Det är också det beloppet som är Annas sjukpenninggrundande inkomst, det vill säga det belopp Försäkringskassan använder för att beräkna vil-

Inkomst är inte bara lön.



**MARITA OCH RONNY ÄR GIFTA.** De arbetar heltid och deras månadslöner är 20 000 respektive 25 000 kronor. Tillsammans har de en disponibel inkomst på 450 000 kronor. De har fyra barn, 21, 12, 9 och 6 år, som alla bor hemma. Hushållets disponibla inkomst per konsumtionsenhet blir  $450\,000 / 3,47 \approx 129\,700$  kronor.



**PETER ÄR ENSAMSTÄENDE OCH HAR INGA BARN.** Han arbetar heltid och hans månadslön är 30 000 kronor. Han har dessutom kapitalinkomster på 20 000 kronor. Peters disponibla inkomst är 250 000. Eftersom han är ensamstående blir den disponibla inkomsten per konsumtionsenhet också  $250\,000$  kronor.



**SARA OCH MÅRTEN ÄR SAMBOR OCH DE HAR INGA BARN.** Båda arbetar heltid och deras månadslöner är månadslöner är 26 000 respektive 24 000 kronor. Deras disponibla inkomst är 420 000 kronor. Den disponibla inkomsten per konsumtionsenhet blir  $420\,000 / 1,51 \approx 278\,100$  kronor. De har alltså högre ekonomisk standard än Peter i det förra exemplet, trots att Peter har högre lön än både Sara och Märten.

ken ersättning Anna ska ha om hon blir sjuk eller är hemma för vård av barn. Under året var Anna sjuk vid ett par tillfällen och var dessutom hemma för vård av barn flera gånger.

**TOTALT FICK ANNA** 190 000 kronor i löneinkomst och 19 000 kronor i ersättning från Försäkringskassan. Båda beloppen ingår i inkomstmättet **sammanräknad förvärvsinkomst** som för Annas del därmed uppgick till 209 000 kronor. Den sammanräknade förvärvsinkomsten är det inkomstmått som SCB använder i sin statistik över befolkningens inkomster. Till den sammanräknade förvärvsinkomsten räknas också inkomst av näringsverksamhet, A-kassa och pension. Anna hade dock inga sådana inkomster. Hon hade heller inga avdrag för utgifter som har direkt anknytning till hennes arbete, till exempel resor till och från arbetet. Hade hon haft det skulle den sammanräknade förvärvsinkomsten ha minskat med avdragets storlek.

**INNAN SKATTEN BERÄKNAS** görs avdrag för eventuellt pensionssparande. För Annas del var detta belopp 9 000 kronor. Det resulterar i att Anna får en **taxerad förvärvsinkomst** på 200 000 kronor. Därefter görs ett grundavdrag. För den som har 200 000 kro-

nor i taxerad förvärvsinkomst är grundavdraget 23 000 kronor. Anna får därmed 177 000 kronor i **beskattningsbar förvärvsinkomst**. Det är alltså på detta belopp som Annas skatt beräknas. Den kommunala skattesatsen där Anna bor är 30 procent och skattebeloppet blir därmed 53 100 kronor. Annas inkomst är inte så hög att hon behöver betala statlig inkomstskatt. Kvar efter skatt av Annas sammanräknade förvärvsinkomst på 209 000 kronor blir då 155 900 kronor som utgör en del av det som kallas **disponibel inkomst**.

**DE DISPONIBLA INKOMSTEN** är summan av hushållets alla skattepliktiga och skattefria inkomster minus skatt och övriga negativa transfereringar, till exempel återbetalade studiemedel. I den disponibla inkomsten ingår, utöver vad som återstår av den sammanräknade förvärvsinkomsten efter skatt, också kapitalinkomster och skattefria transfereringar som barnbidrag, bostadsbidrag/bostadstillägg, studiemedel, ekonomiskt bistånd och underhållsstöd. Anna hade kapitalinkomster på 3 000 kronor, varav 2 100 kronor återstår efter skatt. Anna fick också barnbidrag på 26 400 kronor, bostadsbidrag på 20 000 kronor och underhållsstöd på 30 500 kronor. Barnbidraget, bostads-

bidraget och underhållsstödet är skattefritt. Den disponibla inkomsten för Anna blir då  $155\,900 + 2\,100 + 26\,400 + 20\,000 + 30\,500 = 234\,900$  kronor.

**FÖR ATT KUNNA JÄMFÖRA** disponibel inkomst mellan olika typer av hushåll används ett viktsystem där konsumtionen är relaterad till hushållets sammansättning (se faktaruta). Den disponibla inkomsten divideras med den konsumtionsvikt som gäller för hushållet. Man får då inkomstmättet **disponibel inkomst per konsumtionsenhet**.

**ANNA ÄR ENSAMSTÄENDE** och har två hemmaboende barn som är 11 respektive 9 år. Hushållet består därmed av  $1,00 + 0,52 + 0,42 = 1,94$  konsumtionsenheter. Den disponibla inkomsten per konsumtionsenhet blir då  $234\,900 / 1,94 \approx 121\,100$  kronor.

**AV ANNAS LÖN** som i statistiken redovisas som 24 000 kronor i månaden blev slutresultatet för hennes hushåll alltså 121 100 kronor per konsumtionsenhet. Som en jämförelse ger vi ovan exempel på hur stor den disponibla inkomsten per konsumtionsenhet blir för tre hushåll med andra sammansättningar och inkomster.

#### FAKTA

**Konsumtionsenhetsskalan** bygger på budgetberäkningar utförda av Konsumentverket och underlag för bedömning av en baskonsumtion som kan beräknas för olika typer av hushåll. Baskonsumtionen innefattar utgifter för normal försörjning, bland annat boende, barnomsorg, lokala resor och semester.

#### Konsumtionsenhetskala

Ensamstående	1,00
Sammanboende par	1,51
Ytterligare vuxen	0,60
Första barnet 0-19 år	0,52
Andra och påföljande barn 0-19 år	0,42



#### Författare

**Hans Heggemann** arbetar med ekonomisk välfärdstatistik vid SCB  
Tfn: 019-17 68 10  
e-post: [hans.heggemann@scb.se](mailto:hans.heggemann@scb.se)

# Vård av anhöriga – ett högt pris

”Att skaffa mamma jobb och göra pappa med barn”, så beskrev en riksdagsledamot på 1960-talet den tidens politiska strävan för att göra det lättare att kombinera förvärvsarbete med familjeliv. Denna strävan kallas numera för att ”få vardagspusset att gå ihop” och utgår, precis som förut, från småbarnsfamiljerna. Den familjekonstellation som finns omkring en gammal människa som behöver hjälp i sin vardag har hamnat i skymundan.

## HUR ANSVARET FÖR HEM OCH BARN

påverkar framför allt småbarnsmammornas möjligheter att förvärvsarbeta, deras tidsanvändning och välbefinnande är en etablerad forskningsfråga. Men hur ansvaret för gamla föräldrar påverkar främst de medelålders dottrarna på samma områden är förvånansvärt outforskat i Sverige, trots att behovet av kunskap blir allt mer angeläget.

Den demografiska utvecklingen med en allt större andel äldre tyder på att behovet av äld-

reomsorg kommer att öka i framtiden. Samtidigt har de senaste decenniernas ökning av antalet äldre inte mötts med någon expansion av vården och omsorgen om de äldre, tvärtom.

**ANDELEN AV DE ÄLDRE** (80 år och mer) som får offentlig omsorg har minskat från 62 procent 1980 till 37 procent 2006. Minskningen kan bara delvis förklaras med bättre hälsa hos de äldre. Färre platser i sjukhus och äldreboenden har tillsammans med kom-

munala besparingskrav lett till att insatserna koncentrerats till de allra skröpligaste. Det har i sin tur inneburit att en allt större grupp omsorgsbehövande äldre står utanför den offentliga äldreomsorgen.

**I TAKT MED ATT DEN OFFENTLIGA** äldreomsorgen har minskat har anhörigas omsorgsinsatser ökat. Den här utvecklingen har klara köns- och klassförtecken.

En analys av SCB:s Undersökningar av levnadsförhållanden, ULF, från 1988–89 och 2004–05 visar att det är framför allt bland lågutbildade äldre som anhöriga har fyllt ut tomrummet efter den minskade offentliga äldreomsorgen. Det gäller både som ersättning till utebliven hemtjänst och som komplettering till hemtjänstens insatser för dem med större omsorgsbehov.

Det är anhöriga utanför det egna hushållet som står för ökningen – enligt tidigare forskning framför allt döttrarna och svär-döttrarna. Hjälpen från maka/make eller annan anhörig inom hushållet är oförändrad, liksom insatserna från söner och svär-söner.

**DEN HÄR UTVECKLINGEN GÅR TVÄRS** emot lagstiftning, politiska riktlinjer och de äldres egna önskemål.

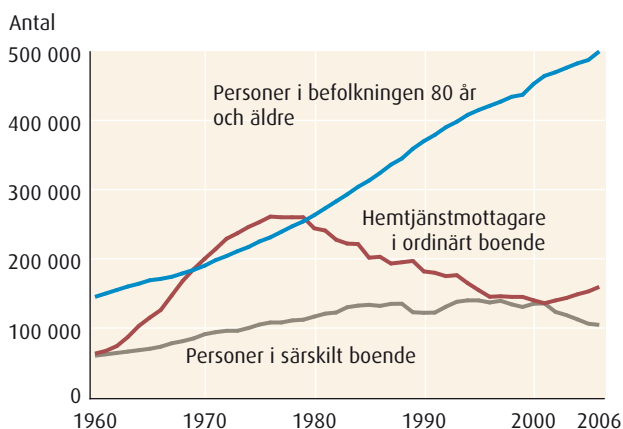
En större intervjuundersökning som Socialstyrelsen genomförde 2000 visar att drygt hälften av de äldre i Sverige föredrar hjälp från den offentliga sektorn, drygt en fjärdedel vill helst ha hjälp av en maka eller make och var tionde föredrar hjälp från en anhörig eller vän utanför det egna hushållet. Jämställdhetspolitiska utredningens analys av den undersökningen visar att glappet mellan vad man får och vad man vill ha är mycket större för kvinnor än för män.

Det är betydligt vanligare bland äldre kvinnor än bland äldre män att få hjälp av anhöriga eller vänner utanför hushållet (främst döttrar) trots att de inte önskar det. Mindre än en tiondel av de kvinnor som behöver hjälp med att duscha vill få den hjälpen av sina döttrar, ändå får nästan en tredjedel det. En tiondel av de kvinnor som behöver hjälp med att tvätta vill ha den hjälpen av en anhörig eller vän utanför hushållet, ändå får hälften det.

**TROTS ATT ÄLDRE SÄLLAN** vill ligga barnen till last, är det just barnens (eller snarare döttrarnas) hjälp som har ökat. Ur detta perspektiv framstår ökningen av anhörigomsorgen som en påtvingad situation, som främst berör äldre kvinnor med lägre utbildning och deras döttrar.

## Allt fler äldre utanför den offentliga äldreomsorgen

Hemtjänsttagare i ordinärt boende, personer i särskilt boende samt personer i befolkningen 80 år och äldre. 1960–2006



Källa: Larsson & Szebehely, 2006; Socialstyrelsen, 2007

Bättre hälsa bland de äldre förklarar endast delvis minskningen av den offentliga omsorgen.

# för kvinnor

## EN AV DET FÅTAL SVENSKA STUDIER

om hur anhörigomsorg påverkar möjligheterna till förvärsarbete är ULF 2002–03. En analys visar att medelålders kvinnor som hjälper en närstående varje dag eller flera gånger i veckan står utanför arbetskraften mer än dubbelt så ofta som män i samma omsorgssituation. Dessa kvinnor står också betydligt oftare utanför arbetskraften än övriga medelålders kvinnor. För män finns det inget samband mellan omsorgsgivande och förvärsarbete.

Studien visar också att det är tre gånger så vanligt att kvinnor än män uppger vård av anhörig som den huvudsakliga anledningen till att förvärsarbete på deltid eller inte alls. Vid intervju-tillfället 2002–03 fanns det nästan 60 000 kvinnor och 20 000 män i förvärsaktiv ålder i Sverige som antingen arbetade deltid eller inte alls på grund av anhörigvård. I dessa siffror ingår också de som lämnat arbetet före normal pensionsålder eller som arbetat deltid de fem sista åren före normal pension på grund av anhörigvård.

Foto: Lena Blåsjö-Jansson, SCB



Att döttrar eller svärdöttrar vårdar sina äldre föräldrar har blivit vanligare.

## Hjälpen i vardagen utförs i ökad utsträckning av anhöriga

Hjälp från hemtjänst respektive från närstående utanför det egna hushållet bland äldre med behov av hjälp i vardagen, 1988–89 och 2004–05. Procent

	Hjälp från hemtjänst		Hjälp från närstående utanför hushållet	
	1988–89	2004–05	1988–89	2004–05
Äldre med förgymnasial utbildning	47	41	43	58
Äldre med lägst gymnasial utbildning	44	38	33	37

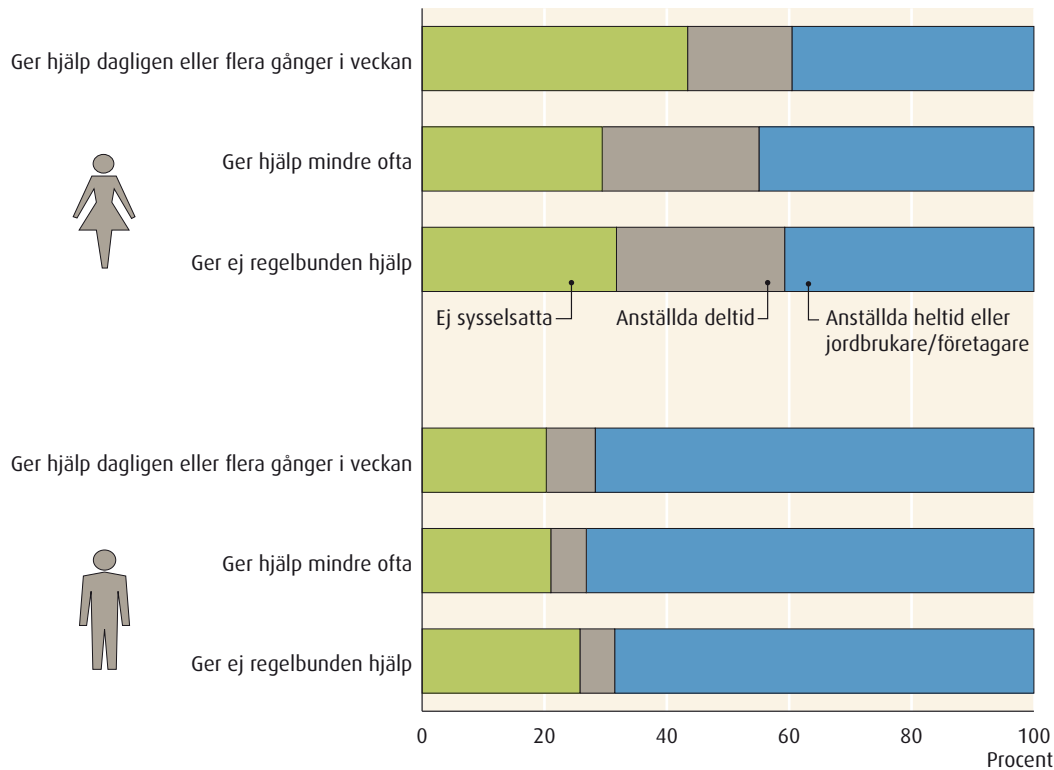
Källa: Undersökningarna av levnadsförhållanden, ULF, 1988–89 och 2004–05, SCB.

Analysen gäller hemmaboende personer 65 år och äldre som har nedsatt rörelseförmåga, nedsatt syn eller annan funktionsnedsättning/långvarig sjukdom och som behöver hjälp med minst en av följande uppgifter: städning, inköp, tvätt, matlagning, bad/dusch, av-/påklädning eller hjälp till toaletten.

*Hjälpen från hemtjänst minskar medan hjälpen från närstående utanför hushållet ökar. Nästan 60 procent av de lågutbildade äldre och nästan 40 procent av de högre utbildade får hjälp från närstående utanför hushållet.*

## Medelålders kvinnor som ger hjälp till närstående står ofta utanför arbetskraften

Sysselsättning bland kvinnor och män 55–64 år som ofta, sällan respektive inte alls ger regelbunden hjälp till närstående. År 2002–03



Källa: Undersökningarna av levnadsförhållanden, ULF, SCB.

Omkring 40 procent av kvinnorna och cirka 20 procent av männen i åldern 55–64 år som ger regelbunden hjälp till närstående står utanför arbetskraften.

## Källor

**Larsson K & Szebehely M** (2006) Äldreomsorgens förändringar under de senaste decennierna. I: Vogel J & Häll L (red) Äldres levnadsförhållanden. Arbete, ekonomi, hälsa och sociala nätverk 1980–2003. Stockholm: SCB.

**Johansson L, Sundström G & Hassing L** (2003) State provision down, offspring's up: the reverse substitution of old-age care in Sweden. *Ageing & Society*, 23 (3) 269–280.

**Socialstyrelsen** (2007) Äldre – vård och omsorg 2006. Statistik Socialtjänst 2007:3.

**Szebehely M** (2005) Anhörigas betalda och obetalda äldreomsorgsinsatser. I: Forskarrapporter till jämställdhetspolitiska utredningen. SOU 2005:66.

**Szebehely M** (2006) Informella hjälpgivare. I: Vogel J & Häll L (red) Äldres levnadsförhållanden. Arbete, ekonomi, hälsa och sociala nätverk 1980–2003. Stockholm: SCB.

**Szebehely M & Trydegård G-B** (2007) Omsorgstjänster för äldre och funktionshindrade: skilda villkor, skilda trender? *Socialvetenskaplig tidskrift*, 14 (2–3) 197–219.

## Författare



**Marta Szebehely** (t.v.)  
Professor, Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet  
tfn: 08-674 73 94  
e-post:  
marta.szebehely@socarb.su.se

**Petra Ulmanen** (t.h.)  
Doktorand, Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet  
tfn: 08-16 32 42  
e-post:  
petra.ulmanen@socarb.su.se

**ANHÖRIGOMSORGENS PRIS** är uppenbarligen högre för kvinnor än för män. Inkomsten blir lägre och positionen på arbetsmarknaden försämrats. Medan den svenska föräldraförsäkringen hör till de mest generösa i världen, är rättigheterna till tjänstledighet och ekonomisk ersättning för anhörigvård mycket begränsade. Det finns inte heller någon rätt att återgå till anställning efter vårdperiodens slut och den som vårdar utan ekonomisk ersättning får inga pensionspoäng.

Med det nya pensionssystemet har det blivit allt viktigare att förvärvsarbeta fram till reguljär pensionsålder. De ekonomiska konsekvenserna för den som går ner i arbetstid eller slutar förvärvsarbeta på grund av anhörigomsorg kommer därför att bli ännu högre framöver.

**DET GENOMFÖRS** inga regelbundna studier i Sverige om anhörigomsorg, inte heller om hur kvinnors och mäns ekonomi och arbetsmarknadssituation påver-

kas av att ge omfattande hjälp till föräldrar eller andra närstående. I ett åldrande samhälle är det – inte minst ur ett jämställdhetsperspektiv – av yttersta vikt att få mer kunskap i frågan. ●

# Tydliga könsmönster i politiken



Foto: Lena Blåsjö-Jansson, SCB

Det är färre kvinnor än män i kommunpolitiken. Om man ser till ordförandeposter och andra tyngre uppdrag är skillnaderna ännu större. Dessutom finns det ett samband mellan politikområde och andelen kvinnor bland politikerna. Kvinnor är väl representerade i "mjuka" nämnder, som exempelvis vård- och omsorgsnämnder. I tekniska nämnder och andra "hårda" nämnder är män överrepresenterade.

Det finns ungefär 39 200 kommunpolitiker i Sverige. Av dem är 42 procent kvinnor. Detta trots att kvinnor utgör över halva befolkningen. Det här framgår av 2007 års undersökning av förtroendevalda i kommuner och landsting.

Sett över längre tid har dock andelen kvinnor i kommunpolitiken ökat kraftigt. År 1974 var endast cirka 18 procent av kommunpolitikerna kvinnor. Även jämfört med föregående mandatperiod kan en viss ökning noteras, om än endast med en procentenhet.

Kvinnor är bättre representerade bland yngre politiker än

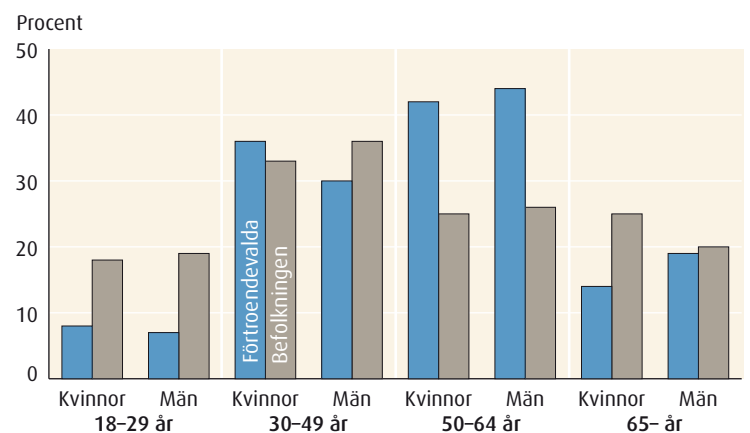
bland äldre. Samtidigt är det även bland unga fler män än kvinnor. Bland dem under 30 år uppgår andelen kvinnor till 45 procent. De yngre utgör dock en liten andel av kommunpolitikerna och det finns inga tecken på att gruppen blir större över tid.

**DET ÄR FRAMFÖR ALLT** personer i åldersgruppen 50–64 år som är överrepresenterade bland de kommunalt förtroendevalda. Men det är åldersgruppen 65 år och äldre som växer snabbast. Jämfört med 2003 har deras andel av kommunpolitikerna ökat med 4 procentenheter till 17 procent. Motsvarande andel i befolkningen över 18 år är 22 procent.

Den äldsta åldersgruppen är alltså trots ökningen fortfarande underrepresenterad. Samtidigt finns det anledning att tro att gruppen kommer att fortsätta växa. Som vi har visat i tidigare nummer av Valfärd (2006:2) så är andelen äldre 40-talister väldigt stor bland kommunpolitiker. I takt med att allt fler 40-talister passerar 65-årsstrecket kommer förmodligen andelen äldre bland kommunpolitikerna att öka.

## Många kommunpolitiker är äldre män

Förtroendevalda i kommuner samt befolkningen 18 år och äldre, andel av hela gruppen 2007



Personer i åldrarna 50–64 år är överrepresenterade i kommunpolitiken. Över 40 procent av de förtroendevalda är i åldrarna 50–64 år trots att denna åldersgrupp endast utgör 25 procent av samtliga i befolkningen 18 år och äldre. Detta gäller såväl kvinnor som män. Underrepresenterade är framför allt yngre kvinnor och män samt äldre kvinnor.

Dessutom finns det anledning att nyansera siffrorna något eftersom andelen kvinnor är som lägst i åldersgruppen 65 år och äldre. Detta gör att det framför allt är kvinnorna i den åldersgrup-

pen som är underrepresenterade bland kommunpolitikerna. Andelen män är i stort sett samma som åldersgruppens andel i befolkningen.

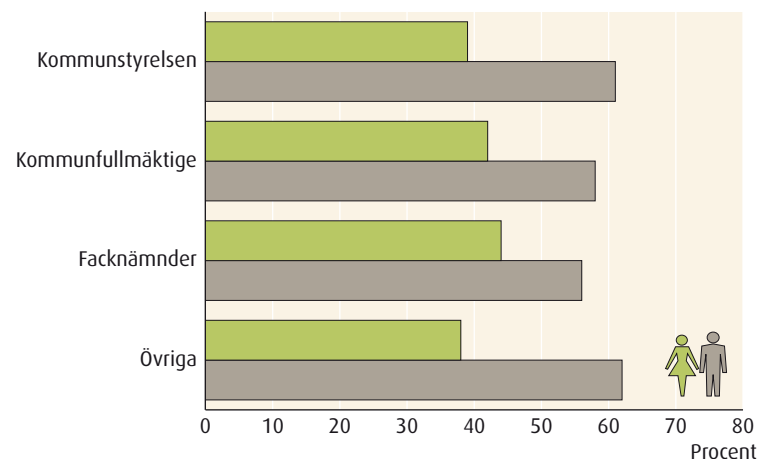
**TIDIGARE FORSKNING** har visat att det inom kommunpolitiken finns en vertikal arbetsfördelning mellan könen. Med det menar man att de tyngre uppdragen oftast tillfaller män. Även resultaten från 2007 års undersökning går i samma riktning. Andelen kvinnor sjunker ju högre upp i hierarkin man kommer. Bland de förtroendevalda i kommunfullmäktige är andelen kvinnor 42 procent. I kommunstyrelserna där makten är större är andelen kvinnor lägre. Där har kvinnorna 39 procent av uppdragsposterna.

Mönstret blir ännu tydligare om man studerar olika positioner i nämnder och styrelser. Det är endast 31 procent av ordförandeposterna i kommunerna som innehas av kvinnor. Även posten som vice ordförande tillfaller främst män.

Könsskillnaderna har dock minskat något jämfört med hur det såg ut 2003. Sedan dess har andelen kvinnor i kommunstyrelserna ökat med 3 procentenheter. Det är även en svag ökning på de tunga positionerna. Andelen kvinnor som har en ordförandepost har ökat med en procentenhet.

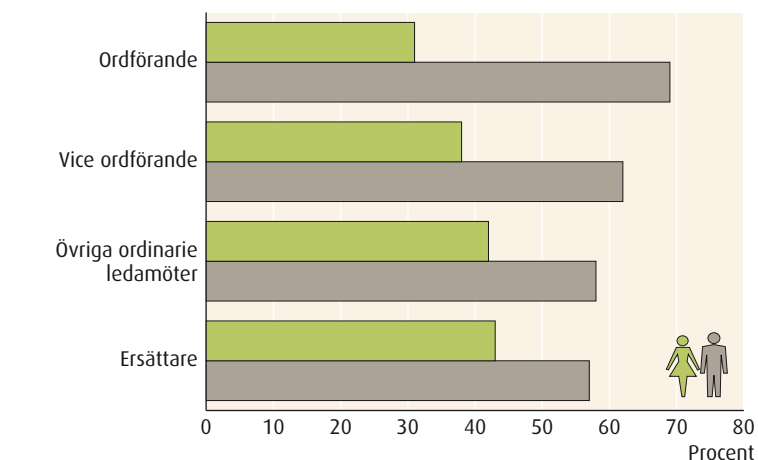
## Färre kvinnor än män i toppen

Förtroendeuppdrag i kommunerna efter organ 2007



*De tyngre politiska uppdragen tillfaller oftast män. I kommunstyrelserna är andelen kvinnor endast 39 procent.*

Förtroendeuppdrag i kommunerna efter position 2007



*Underrepresentationen av kvinnor är ännu tydligare om man ser på positioner med hög status. Kvinnor innehar enbart 31 procent av ordförandeposterna i kommunerna.*

## Allt färre förtroendevalda

År 1951 fanns det ungefär 200 000 förtroendevalda i landets då omkring 2 500 kommuner. Antalet kommuner minskade genom 1952 års storkommunreform och de kommunsammanslagningar som pågick från 1962 fram till 1974. I samband med att antalet kommuner reducerades sjönk även antalet kommunpolitiker kraftigt.

De senaste mandatperioderna har antalet kommuner varit i det närmaste oförändrat. Men antalet förtroendevalda har trots detta fortsatt att sjunka. Jämfört med föregående mandatperiod har antalet förtroendevalda minskat med cirka 3 000 personer till totalt sett 39 200 i dag.

Antal förtroendevalda i kommunerna 1951-2007

År	Antal förtroendevalda	Antal kommuner
1951	200 000	2 500
1962	125 000	1 000
1974	50 000	278
1980	70 000	279
1993	50 000	286
1995	48 000	288
1999	44 500	289
2003	42 200	290
2007	39 200	290

Även antalet förtroendeuppdrag har minskat över tid. Det totala antalet förtroendeuppdrag i kommunerna var ungefär 63 500 år 2007. Det

innebär en minskning med drygt 3 000 uppdrag sedan 2003.

Antalet förtroendeuppdrag är större än antalet förtroendevalda i kommunerna. Att dessa siffror skiljer sig åt beror på att en och samma person kan ha flera uppdrag. Inom forskningen kallas denna egenskap uppdragskoncentration eller mångsyssleri. Uppgifterna från 2007 års undersökning visar att flertalet av de förtroendevalda, närmare bestämt 55 procent, endast har ett förtroendeuppdrag. Det finns dock en relativt stor grupp förtroendevalda, 32 procent, som har två kommunala uppdrag. Ungefär 13 procent av politikerna har tre eller fler uppdrag. Skillnaderna mellan könen är små.

FAKTA

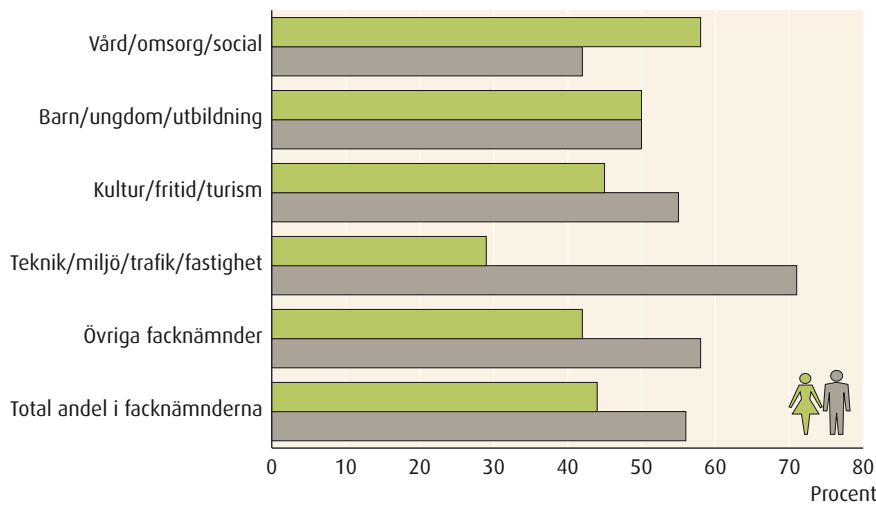




Foto: Marie Almers, SCB

## Män överrepresenterade i "hårda" nämnder

Förtroendeuppdrag i kommunernas facknämnder 2007



Män är kraftigt överrepresenterade i nämnder som ansvarar för teknik, miljö, trafik och fastigheter. Kvinnorna är fler i så kallade "mjuka" nämnder, exempelvis vård- och omsorgsnämnder.

**DET FINNS INTE BARA** en vertikal arbetsfördelning i politiken, utan även en horisontell fördelning. Den senare tar sig uttryck i att andelen kvinnor och män varierar mellan olika typer av politiska sakområden. Det är fler kvinnor än män i nämnder som ansvarar för så kallade "mjuka" verksamheter, som exempelvis vård- och omsorgsnämnder. Män är å andra sidan kraftigt överrepresenterade i tekniska nämnder och andra "hårda" nämnder. Även i nämnder som ansvarar för turism, kultur och fritidsfrågor är män något överrepresenterade.

I nämnder som ansvarar för barn- och ungdomsfrågor och utbildning är könsfördelningen

däremot jämn. Här finns dock ett annat mönster. Det är betydligt vanligare bland unga politiker än bland andra att ha ett uppdrag i en sådan typ av nämnd.

**DET FINNS ALLTSÅ** tydliga könsmönster i politiken. Förändras då dessa mönster över tid? En jämförelse med hur det såg ut 2003 visar att inte mycket har hänt. Könsfördelningen i de olika typerna av nämnder var likadan då som nu. Samtidigt kan man tänka sig att förändringar kan ske på längre sikt. Ett tecken på att en sådan utveckling skulle kunna vara på väg vore om samma könsmönster inte finns bland yngre politiker.

En jämförelse mellan olika åldersgrupper visar att unga kvinnor i större utsträckning än äldre kvinnor återfinns i facknämnder som ansvarar för teknikfrågor. Det är också en högre andel yngre män än äldre män sitter i nämnder som har hand om vård- och omsorgsfrågor. Dessa ålderskillnader kan ses som en indikation på att rådande könsmönster kan komma att förändras över tid. Samtidigt förtjänar det att påpekas att även om könsmönstren är svagare bland de yngre politikerna så finns de även hos dem.

## Om undersökningen

Undersökningen av förtroendevalda i kommuner och landsting 2007 har genomförts inom ramen för SCB:s anslag till demokratistatistik och med finansiellt stöd från Sveriges Kommuner och Landsting. SCB genomförde även år 2003 en liknande undersökning av de förtroendevalda.

Med förtroendevalda/politiker avses här ledamöter och ersättare i fullmäktige, nämnder och fullmäktigeberedningar samt revisorer.

## Lästips

**Förtroendevalda i kommuner och landsting 2007** – En rapport om politikerantal och representativitet, SCB



## Författare



Jessica Persson och Richard Öhrvall arbetar med demokratistatistik vid SCB

**Jessica Persson**  
tfn: 08-506 944 27  
e-post: jessica.persson@scb.se

**Richard Öhrvall**  
tfn: 08-506 941 58v  
e-post: richard.ohrvall@scb.se

# Vanligare med dålig hälsa hos funktionsnedsatta

Personer med funktionsnedsättning uppger oftare än andra att de har dålig hälsa. Men ohälsan bland funktionsnedsatta skulle kunna minskas genom att skapa större inflytande eller förbättra de ekonomiska förutsättningarna.

Omkring 1,5 miljoner svenskar i åldern 16–84 år uppger att de har en funktionsnedsättning. Andelen med funktionsnedsättning ökar med stigande ålder, men även i åldersgruppen 16–29 år har mer än var tionde en funktionsnedsättning. Bland personer i arbetsför ålder, 16–64 år, är det drygt en miljon som har en funktionsnedsättning. Det visar resultat från Folkhälsoinstitutets senaste nationella folkhälsoenkät.

**DET ÄR MER ÄN TIO GÅNGER** så vanligt med dålig hälsa bland personer med funktionsnedsättning än i den övriga befolkningen. Andelen

med dålig hälsa är störst bland kvinnor och män med rörelsehinder. I denna grupp rapporterar 43 procent av männen och 32 procent av kvinnorna ett dåligt allmänt hälsotillstånd.

Att ha dålig hälsa är inte så vanligt bland personer utan funktionsnedsättning. Bara 2 procent av kvinnorna och männen utan funktionsnedsättning uppger att de har dålig eller mycket dålig hälsa. Bland de funktionsnedsatta är den andelen 25 procent bland kvinnorna och 19 procent bland männen. Det är alltså vanligare att funktionsnedsatta kvinnor uppger att de har dålig hälsa än att funktionsnedsatta män gör det.

**DIABETES, ASTMA OCH HÖGT BLODTRYCK** är vanligare bland personer med funktionsnedsättning än i den övriga befolkningen. Det är också betydligt vanligare med svår värk i rörelseorganen bland

## Vilka räknas som funktionsnedsatta?

Gränsen mellan vem som har en funktionsnedsättning och inte beror på hur frågan ställs. Andelen varierar i olika undersökningar. De personer som beskrivs i artikeln omfattar sannolikt inte alla former av funktionsnedsättningar. Ett antal personer ingår säkerligen i bortfallet just för att funktionsnedsättningen hindrat dem att delta i undersökningen. Några av dem är dementa, personer med utvecklingsstörning, personer med psykisk sjukdom eller synskadade. Det är inte oväntat att hälsan är sämre bland personer med funktionsnedsättning då funktionsnedsättningen kan bero på sjukdom eller skada.

## I artikeln används följande definition av funktionsnedsatta

**De som svarat ja på frågan:** "Har du någon långvarig sjukdom, besvär efter olycksfall, någon nedsatt funktion eller annat långvarigt hälsoproblem?" **samt ja, i hög grad på följdfrågan:** "Medför dessa besvär att din arbetsförmåga är nedsatt eller hindrar dig i dina andra dagliga sysselsättningar?"

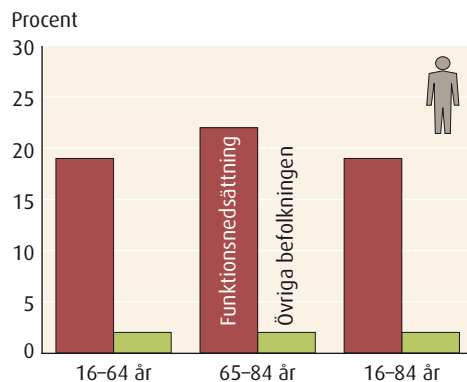
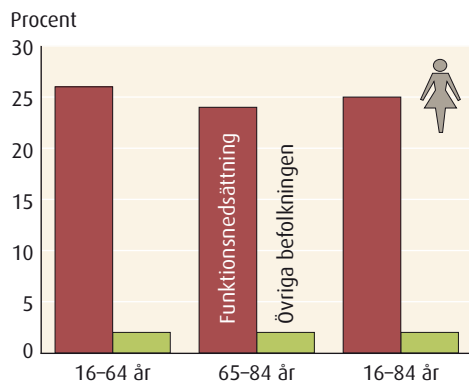
**Eller de som svarat nej på någon av frågorna:** "Kan du utan svårigheter se och urskilja vanlig text i en dagstidning (inte ens med glasögon)?" "Kan du utan svårighet höra vad som sägs i ett samtal mellan flera personer (inte ens med hörapparat)?" eller "Kan du gå upp ett trappsteg utan besvär eller ta en kortare promenad (cirka 5 minuter) i någorlunda rask takt utan hjälpmedel eller hjälp av någon annan person för att förflytta dig utomhus?"

dem med funktionsnedsättning. Svår värk är vanligast bland personer med rörelsehinder. Det visar sig att ohälsan nästan genomgående är störst bland personer med rörelsehinder.

Tandhälsan är också betydligt sämre hos personer med funktionsnedsättning än bland den övriga befolkningen. Men om man delar upp i undergrupper finns en ljusglimt. I en vetenskaplig sammanställning över hälsa hos personer med utvecklingsstörning visar det sig nämligen att tandhälsan är tillfredsställande och jämförbar med befolkningen i övrigt.

## Funktionsnedsatta har mycket sämre hälsa

Andel personer med dålig eller mycket dålig hälsa bland dem med respektive utan funktionsnedsättning, 2005–2007. Åldersstandardiserat

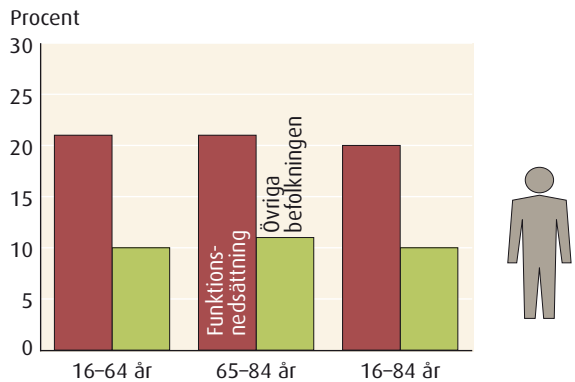
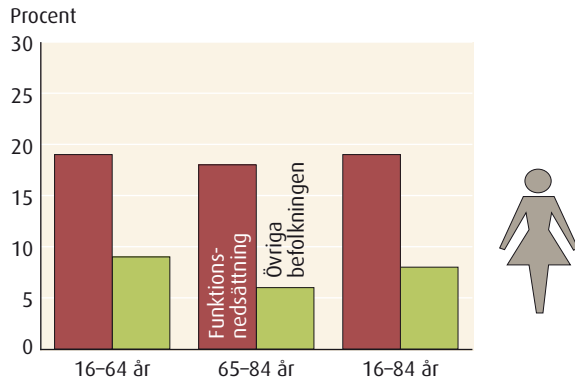


Källa: Nationella folkhälsoenkäten, Statens folkhälsoinstitut.

**ATT HA EN FUNKTIONSNEDSÄTTNING** behöver inte vara liktydigt med att ha en försämrad hälsa. Däremot är det sannolikt en hälsorisk. Frågan är om hälsan hos personer med funktionsnedsättning är sämre än den borde vara. Av förklarliga skäl finns det i många fall ett direkt samband mellan funktionsnedsättningen och den nedsatta hälsan. Men den bild som framträder är att nedsatt hälsa bland personer med funk-

## Sämre tandhälsa bland funktionsnedsatta

Andel personer med dålig eller mycket dålig tandhälsa bland dem med respektive utan funktionsnedsättning. 2005-2007  
Åldersstandardiserat



Källa: Nationella folkhälsoenkäten, Statens folkhälsoinstitut.

tionsnedsättning är långt vanligare än det skulle behöva vara. En stor del av ohälsan bland dessa personer hör samman med kända bestämningsfaktorer för hälsa, det vill säga faktorer som sätter ner livskvaliteten. Det finns också processer i vardagen som verkar funktionshindrande.

Det visar sig nämligen att risken (oddskvoten) för dålig hälsa minskar med 37 procent för män och 29 procent för kvinnor

när kontroll görs för faktorer som har betydelse för hälsa. Dit hör ålder, utbildningsnivå, kontantmarginal, stillasittande fritid, daglig rökning, kraftig övervikt, kränkande bemötande och socialt deltagande.

Detta innebär att det går att förbättra hälsan bland personer med funktionsnedsättning genom att bland annat förbättra de ekonomiska förutsättningarna, minska nedlåtande och noncha-

lant bemötande (diskriminering), öka det sociala deltagandet och förändra vissa levnadsvanor.

Eftersom en så stor del av den samlade ohälsan finns bland personer med funktionsnedsättning måste fokus inom folkhälsoarbete riktas på faktorer och processer som påverkar hälsa och motverkar ohälsa. I annat fall kommer det inte att gå att minska ohälsobördan i samhället.

Foto: Lena Blåsjö-Jansson, SCB

Dålig hälsa och lågt socialt deltagande är vanligt bland funktionsnedsatta.



## Om undersökningen

Folkhälsoinstitutet har sedan 1994 genomfört en årlig folkhälsoenkät på nationell nivå. Resultaten i artikeln bygger på folkhälsoenkäten 2005-2007.

## Läs mer

Folkhälsoinstitutets, [www.fhi.se](http://www.fhi.se), huvudrapport heter "Onödig ohälsa". I rapporten "Hälsa på lika villkor" redovisas resultat från Folkhälsoinstitutets årliga nationella folkhälsoenkät, i vilken ett antal frågor ställs som gör det möjligt att avgränsa personer med funktionsnedsättning. Därutöver finns ett antal andra dokument framtaget för detta ändamål.

## Ny terminologi

Socialstyrelsens terminologiråd har tagit beslut om revidering av termerna funktionsnedsättning och handikapp. Funktionsnedsättning och funktionshinder är inte längre synonymer, funktionshinder blir en egen term och handikapp utgår.

**Funktionsnedsättning** = nedsättning av fysisk, psykisk eller intellektuell funktionsförmåga.

**Funktionshinder** = begränsning som en funktionsnedsättning innebär för en person i relation till omgivningen.

För båda termerna avråds handikapp som synonym.

En viktig konsekvens är att funktionshinder inte är något som en person har utan att det är miljön som är funktionshindrande.

FAKTA



## Författare

**Ylva Arnhof**  
projektledare på Folkhälsoinstitutet  
Tfn: 08-566 135 07  
e-post: [ylva.arnhof@fhi.se](mailto:ylva.arnhof@fhi.se)

# Yngre bidrar till jämnare könsfördelning

Det finns ungefär lika många kvinnor som män anställda på den svenska arbetsmarknaden, knappt 2 miljoner kvinnor och lite drygt 2 miljoner män i åldrarna 16–64 år. Arbetsmarknaden har blivit mindre könsuppdelad under senare år.

Statistik från 2006 visar att den sedan länge starkt könsuppdelade arbetsmarknaden har blivit något mer balanserad. Det är tänkbart att yngre personer som kommer in på arbetsmarknaden bryter det traditionella könsmönstret. Samtidigt som de med traditionell könsbunden yrkesfördelning lämnar arbetsmarknaden.

**EN JÄMNARE KÖNSFÖRDELNING** bland chefer har länge varit en uppmärksam fråga, både i privat och i offentlig sektor. År 2001 fanns det 26 procent kvinnor och 74 procent män i yrkesområdet *Ledningsarbete*, som består av olika typer av chefer. Könsfördelningen fem år senare, år 2006, var 29 procent kvinnor och 71 procent män, vilket innebär att andelen kvinnor hade ökat med 3 procentenheter. Under samma tidsperiod hade antalet

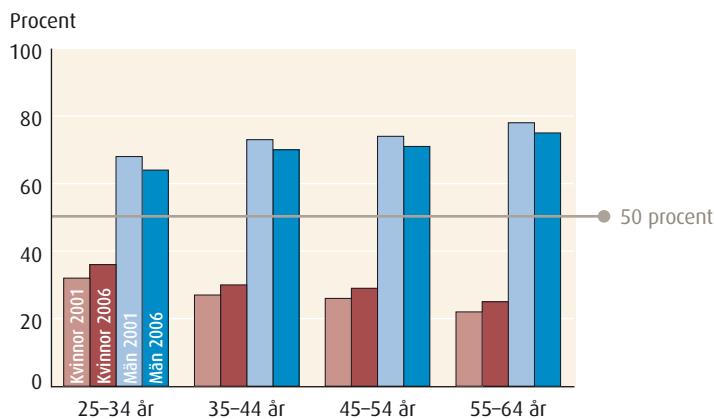
kvinnor ökat med 13 000 och antalet män med 14 000 personer. Gapet mellan kvinnor och män som chefer minskade jämnt över alla åldersgrupper.

**ETT YRKESOMRÅDE** som visar ett helt annat mönster är det kvinnodominerade området *Service-, omsorgs- och försäljningsarbete*. I området, som är det största på arbetsmarknaden, finns bland annat yrkesgrupper som vård- och omsorgspersonal och försäljare inom detaljhandel. Könsfördelningen var 80 procent kvinnor och 20 procent män år 2001. Fem år senare hade andelen kvinnor minskat till 77 procent och andel män ökat till 23 procent. Alla åldersgrupper var starkt kvinnodominerade men kvinnodominansen minskade i de yngre åldersklasserna.

**SAMMANFATTNINGSVIS** tycks det som att den mindre könsuppdelade arbetsmarknaden är en effekt av dels att yngre personer har en jämnare könsfördelning, dels att det blir en jämnare fördelning mellan kvinnor och män i alla åldrar under perioden 2001–2006. ●

## Jämnare könsfördelning bland yngre chefer

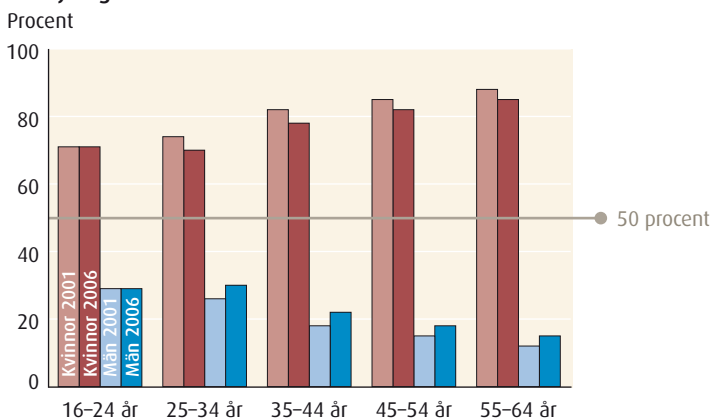
Könsfördelning i yrkesområdet *Ledningsarbete*



Mansdominansen är minst bland de yngsta och störst bland de äldsta. Könsfördelningen blir jämnare i alla åldersgrupper under perioden 2001–2006.

## Fler unga män i kvinnodominerat område

Könsfördelning i yrkesområdet *Service-, omsorgs- och försäljningsarbete*



Könsfördelningen är jämnast i åldersgruppen 16–34 år och ojämnast bland de äldsta.

### FAKTA

## Yrkesregistret

ger årlig information om den anställda befolkningens yrken, och har funnits sedan 2001. Registret hämtar uppgift om yrke från en rad olika källor. Den största källan är SCB:s lönestrukturstatistik. Senaste årgången, 2006, hade ett bortfall på 4 procent i yrkesvariabeln. Mer om undersökningen finns på: [www.scb.se/yrke](http://www.scb.se/yrke)

## Författare



### Freja Lundgren

arbetar med företags- och registerbaserad sysselsättningsstatistik vid SCB  
Tfn: 019-17 64 55  
e-post: [freja.lundgren@scb.se](mailto:freja.lundgren@scb.se)

# Skolan och äldreomsorgen kostar alltmer

Äldreomsorgen är en av de största utgiftsposterna för kommunerna.



Foto: Lena Blåsjö-Jansson, SCB

Kommunernas kostnader för skolan uppgår till nästan 30 procent av kommunernas budget. Lika mycket kostar äldreomsorgen. Kostnaderna för dessa verksamheter har ökat sedan mitten av 1990-talet. Andra kommunala områden har haft mer stabila kostnader under den senaste tioårsperioden.

Kommunernas verksamhet omfattar en rad områden från omsorg och utbildning av de yngsta kommuninvånarna till vård och omsorg av de äldsta. Däremellan återfinns många olika verksamhetsområden som exempelvis flyktingmottagning, arbetsmarknadsåtgärder, kultur och fritidsverksamhet. De flesta verksamhetsområden är kommunerna skyldiga att erbjuda alla invånare.

**DEN TOTALA KOSTNADEN** för samtliga kommunala verksamheter uppgick 2006 till 431 miljarder kronor. Skatter och generella statsbidrag

finansierade 80 procent av verksamheten. Ungefär 7 procent finansierades genom avgifter från kommuninvånarna och resten från övriga verksamhetsintäkter, till exempel riktade statsbidrag och intäkter från bostads- och lokalhyror.

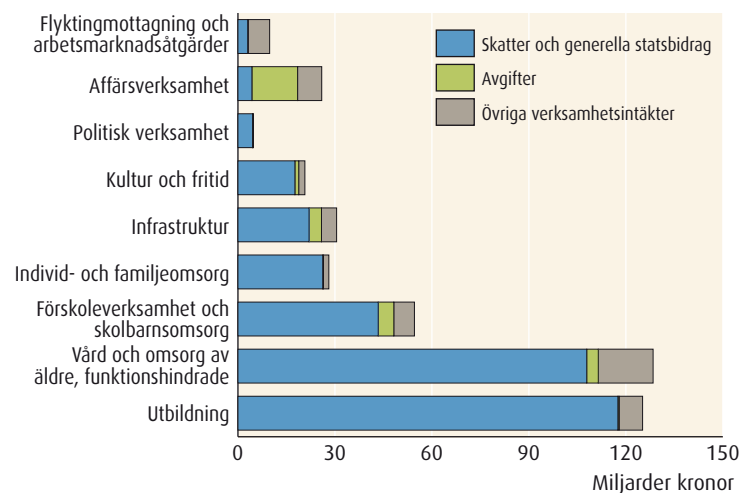
De mest omfattande områdena, kostnadsmissigt, är utbildningsverksamhet och omsorg av äldre och funktionshindrade.

Kommunernas kostnader för vård och omsorg av äldre och funktionshindrade har ökat stadigt sedan mitten av 1990-talet. Detsamma gäller kostnaderna för utbildning. Undantag är dock kostnaderna för förskoleverksamhet och skolbarnsomsorg som endast har ökat svagt under perioden. Kostnaderna för individ- och familjeomsorg samt fritid och kultur har varit relativt stabila de senaste tio åren.

Kommunernas ansvar för utbildning sträcker sig från förskole-

## Kommunernas verksamhet kostar 431 miljarder kronor

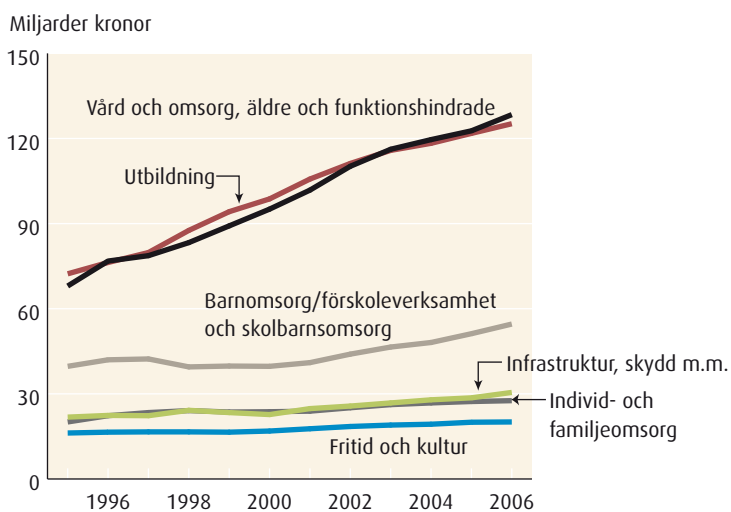
Kostnad och finansiering av kommunernas verksamheter år 2006



Kommunernas verksamhet finansieras framför allt av skatter och generella bidrag från staten. Bara en mindre del finansieras med hjälp av avgifter från kommuninvånarna, 7 procent. Finansieringen sker även genom övriga verksamhetsintäkter, som till exempel riktade statsbidrag.

## Kostnaden för skola och äldreomsorg ökar

Kostnad för några av kommunernas verksamheter i löpande priser



Kommunernas kostnader för utbildning samt vård och omsorg av äldre och funktionshindrade har ökat stadigt under de senaste tio åren.

klass till grundskola, gymnasieskola och vuxenutbildning.

Den sammanlagda kostnaden för all kommunal utbildningsverksamhet, inklusive förskoleverksamhet och skolbarnsomsorg, uppgick till 180 miljarder kronor 2006. Detta motsvarade knappt 20 000 kronor per invånare.

**FÖRSKOLEVERKSAMHET** och skolbarnsomsorg omfattar exempelvis förskola, familjedaghem och fritidshem. År 2006 var 756 000 barn inskrivna i förskoleverksamheten och skolbarnsomsorgen, vilket är en ökning med drygt 33 000 barn sedan 1997.

Verksamheterna byggdes ut kraftigt under 1990-talet, men även under 2000-talet genomfördes olika reformer för att öka tillgängligheten. Två viktiga reformer var införandet av maxtaxa

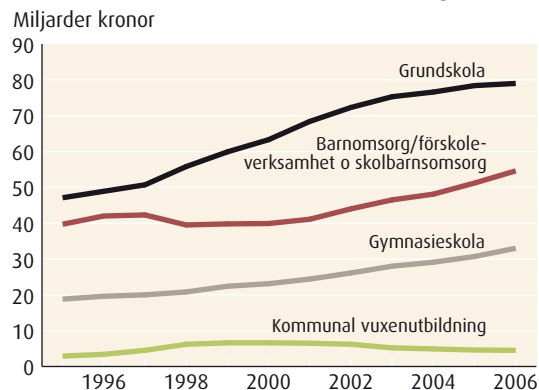
och allmän förskola. År 2006 var kostnaden för förskoleverksamhet och skolbarnsomsorg sammanlagt 55 miljarder kronor vilket motsvarade knappt 6 000 kronor per invånare.

Antalet barn i förskola har ökat medan antalet barn i familjedaghem har minskat kontinuerligt sedan slutet av 1980-talet. År 2006 var knappt 31 000 barn inskrivna på familjedaghem jämfört med 456 000 barn på förskolor.

Personaltätheten har minskat inom förskoleverksamheten. Under perioden 2000 till 2004 uppgick antalet barn per årsarbetare till 5,4. Under 2005 och 2006 sjönk denna nivå och uppgick till 5,1 barn år 2006. I fritidshemmen har antalet barn per årsarbetare ökat under en längre tid. År 2006 fanns 18,9 barn per årsarbetare.

## Grundskolan kostar mest

Kostnad för verksamheter inom utbildningsområdet, löpande priser



År 1998 fördes kostnaderna för förskoleklass, tidigare kallad 6-årsverksamhet, från förskoleverksamheten till grundskolan.

**ANTALET ELEVER I GRUNDSKOLAN** var drygt 962 000 läsåret 2006/07. Jämfört med "topparet" 2001/02 då det fanns 1 057 000 elever i grundskolan, fortsätter alltså

elevnedgången i takt med att de mindre årskullarna börjar skolan samtidigt som de stora årskullarna som föddes i början av 1990-talet lämnar grundskolan.

Kostnaden för grundskolan har ökat mest av de olika skolformerna under den senaste tioårsperioden. Orsaken är framför allt de demografiska förändringarna. Kostnaden för grundskolans årskurs 1 till 9 uppgick till 75 miljarder kronor 2006. Samma år var kostnaden för förskoleklassen 4 miljarder kronor. Sammantaget var kostnaden för dessa två skolformer till i genomsnitt knappt 9 000 kronor per invånare.

Lärartätheten i grundskolan har ökat något. Under läsåret 2005/06 fanns det 12,0 elever per lärare. I dessa värden ingår dock inte övrig pedagogisk personal som till exempel fritidspedagoger.

**KOSTNADEN FÖR GYMNASIESKOLAN** har ökat kraftigt under 2000-talet. Detta beror till stor del på ett ökat antal ungdomar i gymnasieåldern. Kostnaden för gymnasieskolan var 33 miljarder kronor 2006 vilket motsvarade i genomsnitt drygt 3 500 kronor per invånare.

Antalet elever i gymnasieskolan var drygt 376 000 läsåret 2006/07. På de nationella programmen fortsätter antalet elever att minska. Elevantalet ökar i

**Förskoleklass** är benämningen på den skolform som erbjuds barn det år som barnet fyller 6 år. Förskoleklass ska inte förväxlas med förskoleverksamhet, vilket är den pedagogiska utbildningsform som erbjuds barn i åldrarna 1-5 år.



Foto: Lena Blåsjö-Jansson, SCB

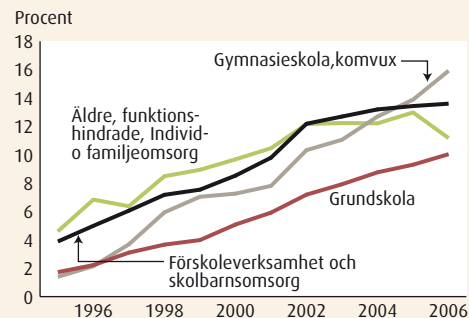
## Kommunerna köpte verksamhet för 57 miljarder kronor 2006

Det är inte all kommunal verksamhet som utförs i egen regi. Sedan slutet av 1990-talet har det blivit allt vanligare att kommunerna köper in verksamhet från exempelvis företag, föreningar och stiftelser. År 2006 köpte kommunerna verksamhet för motsvarande 13 procent av kommunernas totala driftkostnad. Detta motsvarade 57,4 miljarder kronor

De största kostnaderna för entreprenader finns inom äldreomsorg, grundskola samt förskoleverksamhet och skolbarnsomsorg.

Det är vanligast att kommunerna köper verksamhet från företag. Kostnaderna för köp av verksamhet från privatägda företag uppgick till 35,6 miljarder kronor 2006, vilket motsvarar drygt 60 procent av de totala kostnaderna för köp av verksamhet. Köp från kommunägda företag var samtidigt 4,5 miljarder kronor. Kostnaderna för köp av verksamhet från föreningar och stiftelser uppgick till sammanlagt cirka 11 miljarder kronor och skedde oftast inom förskoleverksamhet och grundskola. Inom gymnasieskolan sker en stor del av köpen från andra kommuner och landsting.

### Kommunernas köp av välfärdstjänster från privatägda företag och organisationer som andel av respektive verksamhets driftkostnad



Sedan slutet av 1990-talet har det blivit allt vanligare att kommunerna köper verksamhet från företag och organisationer. Diagrammet visar köp från föreningar, stiftelser och företag exklusive kommunägda och enskilda företag.

stället på specialutformade program. Läsåret 1995/96 studerade 91 procent av alla gymnasieelever på ett nationellt program. Motsvarande andel 2006/07 var 67 procent.

Allt fler elever söker sig till utbildningar vid fristående skolor. Andelen elever vid fristående skolor har ökat från 2 till 15 procent sedan mitten av 1990-talet.

I gymnasieskolan fanns det 12,3 elever per lärare under läsåret 2006/07, exklusive övrig pedagogisk personal som exempelvis fritidspedagoger. Detta var i stort sett samma lärartäthet som året innan.

**DE KOMMUNALA** vuxenutbildningen, komvux, består dels av en grundläggande vuxenutbildning, dels av en gymnasial vuxenutbildning och påbyggnadsutbildning. Läsåret 2005/06 gick nästan 228 000 elever på komvux.

Totalt kostade komvuxutbildningarna 4,5 miljarder kronor 2006. Kostnaderna för komvux har minskat starkt sedan millenniumskiftet då kostnaden var 6,6 miljarder kronor. Nedgången beror framför allt på ett minskat elevantal, vilket delvis beror på att kunskapslyftet har avvecklats.

**KOSTNADERNA FÖR OMSORG** av äldre och funktionshindrade uppgick till drygt 128 miljarder kronor 2006. Detta motsvarade en genomsnittlig kostnad på 14 000 kronor per invånare. Den största delen av kostnaderna avsåg vård och omsorg av äldre, 84 miljarder kronor. Kostnaderna för omsorg av funktionshindrade uppgick till 45 miljarder kronor.

Kommunernas skyldigheter när det gäller service, hjälp och omvårdnad för äldre personer regleras av socialtjänstlagen. Lagen säger bland annat att kommunen är skyldig att inrätta särskilda boendeformer med service och omvårdnad för äldre människor med behov av särskilt stöd.

Av de totala kostnaderna för äldre 2006 gick 64 procent till vård och omsorg i särskilt boende medan kostnaderna för hemtjänst för äldre i eget boende uppgick till 25 procent. Övriga kostnader gick till öppen verksamhet, som exempelvis dagcentraler, samt andra kostnader som kommunen har när det gäller äldre i ordinarie boende.

Nästan 99 000 äldre personer bodde permanent i särskilda boendeformer 2006, vilket var en

minskning med 17 procent jämfört med år 2000.

**FÖR PERSONER MED FUNKTIONSHINDER** har kommunernas socialtjänst ett särskilt ansvar och ska verka för att dessa personer kan delta i samhällets gemenskap och leva som andra. För att ytterligare underlätta det dagliga livet för de funktionshindrade trädde lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS, i kraft 1994. Lagen syftar till att ge och skapa jämlika levnadsvillkor för personer med varaktiga och omfattande funktionshinder.

De personer som omfattas av LSS har rätt att för sin dagliga livsföring få assistansersättning enligt lagen om assistansersättning, LASS, om personen har behov av personlig assistans för sina grundläggande behov i genomsnitt mer än 20 timmar i veckan.

År 2006 uppgick kommunernas kostnader för insatser enligt LSS och LASS till 38 miljarder kronor. Ungefär 40 procent av kostnaderna utgörs av boendekostnader enligt LSS men kostnaderna för personlig assistans har ökat rejält under 2000-talet och utgör snart en lika stor del. År

2006 hade närmare 56 000 personer en eller flera insatser enligt LSS, exklusive insatsen råd och stöd.

**SAMMANFATTNINGSVIS UPPGÅR** kommunernas kostnader för utbildning samt vård och omsorg av äldre och funktionshindrade till 60 procent av kommunernas totala driftskostnader. Förskoleverksamhet och skolbarnsomsorg svarar för 13 procent av budgeten. Andra viktiga områden är individ- och familjeomsorg, infrastruktur samt fritid och kultur.

## Lästips

**Offentlig ekonomi 2008** är en faktaredovisning som vänder sig till alla som är intresserade av ekonomi och samhällsfrågor. Boken finns på [www.scb.se](http://www.scb.se)



## Författare



Marie Glanzelius och Katarina Wizell arbetar med offentlig ekonomi vid SCB

**Marie Glanzelius** (t.v.)  
tfn: 019-17 60 11  
e-post: [marie.glanzelius@scb.se](mailto:marie.glanzelius@scb.se)

**Katarina Wizell** (t.h.)  
tfn: 019-17 67 78  
e-post: [katarina.wizell@scb.se](mailto:katarina.wizell@scb.se)

# Sveriges äldsta blev nästan 113 år

Sveriges äldsta kvinna någonsin blev 113 år så när som på en dag. De näst äldsta kvinnorna är tre till antalet och var 112 år gamla när de dog. Den äldsta mannen var 111 år gammal när han dog år 2003.

Människor som blir mycket gamla har alltid fascinerat oss. I Sverige har vi god statistik och kan ta fram tillförlitliga befolkningsuppgifter alltsedan mitten av 1800-talet.

**INTERNATIONELLT KAN VI LÄSA** om personer som sägs vara mycket gamla. Inte minst alla de mycket gamla som bor i de Kaukasiska bergsregionerna. Shirali Muslimov, född 1805, lär ha nått 168 års ålder. Flitigt yoghurtätande

brukar, åtminstone i reklamen, framhållas som en förklaring till den höga livslängden. Bland andra mycket gamla kan nämnas Moloko Temo från Sydafrika, 133 år, Habib Miyan från Indien, 129 år, och Maria Olivia da Silva från Brasilien, 128 år.

Listan kan göras lång och det gemensamma för flertalet är att sanningshalten i åldersuppgifterna sällan kan verifieras. Allmänt finns en tendens att överdriva åldern för dem som blir mycket gamla. Bernard Jeune, åldringsforskare i Danmark, går så långt som att säga att ingen blev äldre än 100 år före år 1800 och att ingen blev äldre än 110 år före 1950.

Dessa två påståenden är litet väl kategoriska. Enligt John Wil-

moth, demograf vid Berkeley i USA, är sannolikheten att någon person i världen nådde 100 år före år 1800 mycket liten, men ändå möjlig.

Jeanne Calment från Arles i Frankrike är den äldsta person i världen där man noggrant kunnat verifiera åldern. När hon avled 1997 hade hon uppnått en ålder av 122 år och 164 dagar. Som förklaring till den höga åldern angav hon själv flitigt användande av olivolja i maten, humorn och inte minst portvinet. Hon var rökare och älskade dessutom vin.

**DEN ÄLDSTE MANNEN**, Shigechiyo Izumi, lär ha uppnått 120 års ålder, men det råder viss osäkerhet om riktigheten i den uppgiften. Den näst äldste mannen, Christian Mortensen, blev 115 år.

Även i den svenska befolkningsstatistiken och i kyrkböckerna finns flera personer som uppges ha blivit mycket gamla. Jon Andersson, till exempel, påstås ha blivit 147 år gammal när han avled år 1729. "Den äldste svensk, vars ålder med visshet kan fastställas" står det i dödboken.

Ett åldersrekord som detta är dock inte realistiskt. Även om det inte är helt uteslutet att någon enstaka person kan ha blivit mycket gammal får nog dessa rekordnoteringar före mitten av 1800-talet tolkas som brister i den svenska befolkningsstatistiken.

**I OCH MED KYRKOLAGEN 1686** blev det i Sverige obligatoriskt att föra kyrkliga längder över döda (begravda) och födda (döpta). I praktiken kom dock inte längderna i praktisk användning i alla församlingar på en gång. För personer som avled på 1700-talet bör det ha varit svårt att hitta någon registerinformation om födelsetidpunkten. Man fick lita till muntlig information om en persons ålder.

Från början av 1800-talet var dock förutsättningarna mycket bättre. Födelsetidpunkten och åldern vid dödsfallet kunde ofta hämtas i de kyrkliga längderna.

Från år 1860 förbättrades kvaliteten i befolkningsstatistiken. Avskrifter av valda delar av kyrkböckerna sändes utan mellanled direkt till Statistiska centralbyrån. En tidigare decentraliserad organisation ersattes av en central hanteringen av statistiken, inklusive kalkylen av åldern.

Beräkningen av åldern kunde från år 1860 helt baseras på uppgifter i kyrkböckerna. Vid tveksamma fall kontrollerades riktigheten i uppgifterna med respektive församling. I dag är kalkylen av åldern ännu smidigare genom användning av personnumret. Personnumret infördes 1947.

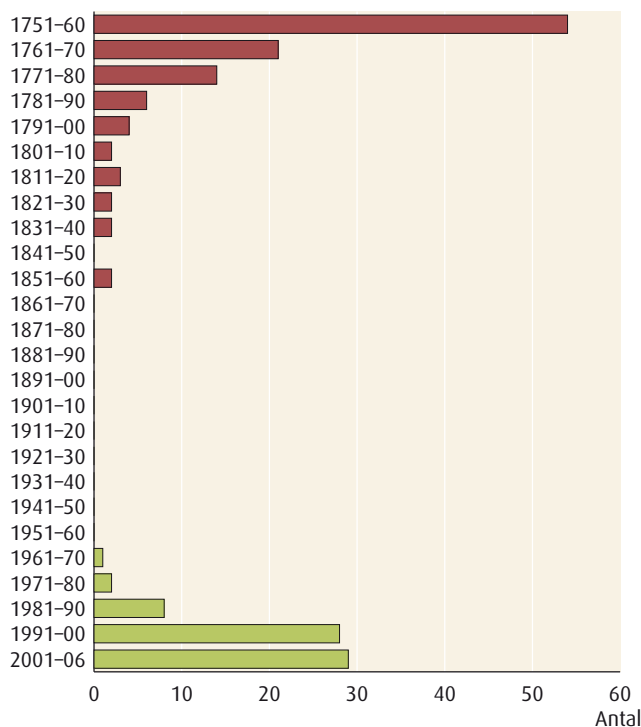
Omorganisationen av befolkningsstatistiken i Sverige har satt tydliga avtryck i statistiken. Om vi begränsar oss till avlidna som var minst 108 år vid dödsfallet så visar

**Olivolja,  
humor och  
portvin**

*- nyckeln till långt liv*

## Omorganisering av befolkningsstatistiken ledde till säkrare åldersuppgifter

Antal personer som vid dödsfallet var minst 108 år. 1751–2006



*Omorganisationen av befolkningsstatistiken höjde kvaliteten kraftigt på bland annat åldersuppgifterna. Mellan 1861 och 1960 noteras inte ett enda fall med en avliden som var 108 år eller äldre. I äldre statistik och speciellt vid mitten av 1700-talet var det många som uppgavs ha varit betydligt äldre än 108 år vid dödsfallet.*

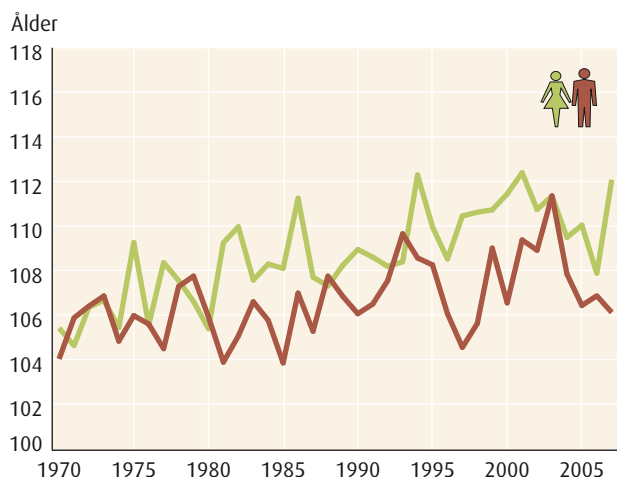




Minskade dödsriser i åldrarna över 70 år kan till stor del förklara att den maximala dödsåldern stiger.

## Den äldsta bland de avlidna är oftast en kvinna

Exakt ålder på den äldsta avlidna kvinnan respektive mannen varje år



Kvinnornas högre medellivslängd resulterar i fler mycket gamla kvinnor än mycket gamla män. Det är även bland kvinnor, med något enstaka undantag, man kan notera den högsta åldern vid dödsfallet alltsedan år 1970.

statistiken för perioden 1750–60 på totalt 54 avlidna i denna mycket höga ålder. Många uppgavs därtill vara betydligt äldre än 108 år.

För de följande tioårsperioderna minskade antalet mycket gamla kraftigt och mellan 1861 och 1960 redovisades ingen avliden vara 108 år gammal eller äldre vid dödsfallet. Fortfarande på 1990-talet, trots en betydligt större folkmängd, visar statistiken på betydligt färre avlidna mycket gamla personer än under perioden 1751–60.

**DEN MAXIMALA LIVSLÄNGDEN**, för såväl kvinnor som män, har under lång tid ökat. Maximala dödsåldern har stigit med runt 0,4 år per tioårsperiod. Mer än två tredjedelar av denna ökning beror på minskade dödsriser i åldrarna över 70 år. Resterande delen av ökningen kan förklaras av fler födda och sjunkande dödsriser bland unga.

Den äldsta personen i Sverige någonsin blev 113 år så när som på en dag. Hon avled i maj. Den

näst äldsta levande kvinnan var 109 år vid slutet av år 2007. För män kommer det att dröja flera år innan någon kommer i närheten av nuvarande åldersrekord på 111 år. Den äldste levande mannen var 107 år gammal vid slutet av år 2007. Vid det gångna årsskiftet fanns det sex personer födda på 1800-talet, som således levte under tre sekel. ●

## Lästips

*Jeune, Bernard och Vaupel James W (redaktörer).*

**Exceptional Longevity; From Prehistory to the Present.** Odense 1995.

*Wilmoth John R och Lundström Hans.* **Extreme longevity in five countries:** Presentation of trends with special attention to issues of data quality. *European Journal of Population* 12(1) 1996.

*Lublin Folke.* **Svenska hundra-åringar under två århundranden.** Statistisk tidskrift 1957.

**List of verified oldest people.** [http://en.wikipedia.org/wiki/List\\_of\\_the\\_oldest\\_people](http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_the_oldest_people).

*Kinzer, Stephan.* **The centenarians of Azerbaijan's Lerik Region.** *The New York Times* 15 mars 1998.

## Författare



**Hans Lundström** är demograf vid prognosinstitutet vid SCB  
Tfn: 08-506 943 70  
e-post: [hans.lundstrom@scb.se](mailto:hans.lundstrom@scb.se)

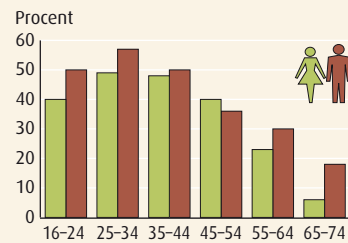
## Vanligare att män e-handlar

Omkring 39 procent av befolkningen i åldern 16–74 år använde Internet för att köpa eller beställa varor eller tjänster för privat bruk under första kvartalet 2007. Andelen kvinnor som e-handlade var något lägre än andelen män, 36 jämfört med 41 procent. Yngre handlar i större utsträckning än äldre. Det har skett en tydlig ökning av Internethandeln de senaste åren. Ökningen består främst i att de som redan e-handlar, handlar oftare.

Resor eller logi är det som är vanligast att köpa via nätet. Näst vanligast är biljetter till evenemang. Därefter kommer böcker

och tidningar, film och musik samt kläder och sportartiklar.

### Andel personer som köpt eller beställt varor eller tjänster för privat bruk via Internet under första kvartalet 2007



Källa: Privatpersoners användning av datorer och Internet 2007, SCB

## På tal om utbildning 2008

### Ger en inblick i svenskt utbildningsväsende

Snabba svar på var, hur många och ibland också varför.

- Omkring 2 miljoner personer finns i formell utbildning, det vill säga grundskola, gymnasium, universitet och högskola.

- Om man lägger till icke-formell utbildning, som till exempel studiecirkel, personalutbildning och arbetsmarknadsutbildning, så deltar sex av tio svenskar i någon form av utbildning under ett år.

- Totalt kostade utbildningsväsendet i Sverige 216 miljarder kronor år 2006, vilket motsvarade 7,5 procent av BNP.



➔ Rapporten publiceras 30 maj: [www.scb.se/uf](http://www.scb.se/uf). Den går också att beställa via e-post: [publ@scb.se](mailto:publ@scb.se)

## DEMOKRATIDAG den 30 september

Tisdagen den 30 september arrangerar SCB:s enhet för demokratistatistik för femte året i rad en halvdagskonferens i Stockholm på temat demokrati.

Se SCB:s webbplats [www.scb.se](http://www.scb.se) och välj Kurser och seminarier för program och anmälan.

**Moderator** är professor Sören Holmberg, statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet.

**För frågor** ring 08-506 944 10 eller använd e-post: [valstatistik@scb.se](mailto:valstatistik@scb.se)

## SCB-siffran

# 37 procent

av den svenska åkerarealen användes till spannmålsproduktion 2006.

Källa: Jordbruksstatistisk årsbok, SCB, [www.scb.se/J01901](http://www.scb.se/J01901)

## En av fem med behov får inte särskilt stöd

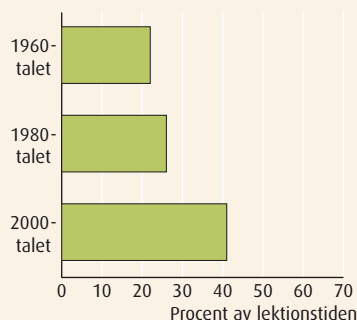
Många barn får särskilt stöd i skolan i dag. Omkring 40 procent av alla elever får specialpedagogiskt stöd någon gång under sin skolgång. Ändå finns det elever som inte får stöd, trots att det behöver det. En kartläggning från Skolverket visar att en av fem elever med behov av stöd inte får stöd.

Att en elev får särskilt stöd är inte en garanti för att man kommer till rätta med elevens studiensvårigheter. Det handlar inte om för lite stöd utan fel sorts stöd. Detta blir speciellt uppenbart när det gäller elever som upplevs som störande eller utagerande. Stödet går då ofta ut på att komma till rätta med det störande beteendet utan att utreda orsakerna.

Ett problem är att det har blivit mycket vanligare med individuella arbeten i skolarbetet.

Andelen av lektionstiden som ägnas åt helklassundervisning, så kallad katederundervisning, har minskat kraftigt sedan 1960-talet. Detta ställer högre krav på elever som är i behov av stöd och struktur i sitt skolarbete.

### Andel av lektionstiden som ägnas åt individuellt arbete



Källa: Skolverket, Särskilt stöd i grundskolan

## De flesta är trygga

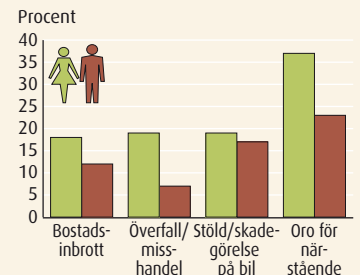
På det hela taget kan man säga att majoriteten av den vuxna befolkningen är trygg. Drygt tre fjärdedelar känner sig exempelvis ganska eller mycket trygga när de går ut ensamma sent en kväll i sitt eget bostadsområde.

Det finns dock betydande skillnader mellan kvinnor och män. Bland annat känner 28 procent av kvinnorna men endast 7 procent av männen en allmän otrygghet vid utevistelse sent om kvällen i bostadsområdet. Skillnaden mellan könen är också tydlig när det gäller oron för överfall eller misshandel. Omkring 19 procent av kvinnorna jämfört med 7 procent av männen oroar sig ofta för detta.

Unga oroar sig framför allt för våldsbrott medan medelå-

ders är mer oroliga för bostadsinbrott samt för att närstående ska drabbas.

### Oro för brott, andel som oroar sig ganska eller mycket ofta, 16–79 år, 2007



Källa: Nationella trygghetsundersökningen 2007, Brottsförebyggande rådet [www.bra.se](http://www.bra.se)

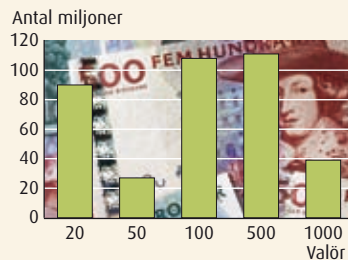
## 500-kronorssedeln är vanligast

Vid årsskiftet 2007/08 fanns det ungefär 413 miljoner svenska sedlar i omlopp i samhället. Dessa hade tillsammans ett värde av 108,5 miljarder kronor. Dessutom cirkulerade mynt till ett värde av närmare 6 miljarder kronor.

Den sedelvalör som det finns flest av är 500-kronorssedeln. Vid årsskiftet fanns det 111 miljoner sedlar av valören 500 kronor. 100-kronorssedeln var nästan lika vanlig. En sedels livslängd beror på valören, ju högre valör desto längre livslängd. 20-kronorssedeln har kortast livslängd, cirka

ett år, medan 1 000-kronorssedeln varar mer än fem år. Sedlarna är tillverkade av råbomull.

### Antal utelöpande sedlar vid årsskiftet 2007/08



Källa: Riksbanken

## 070707 – populär dag för giftermål



Lördagar är den vanligaste veckodagen för risgrönsregn.

Lördagen den 7 juli 2007 gifte sig 1 993 par, vilket är betydligt fler än det brukar vara på den vanligaste vigsel dagen under året. År 2006 var lördagen den 5 augusti den populäraste vigsel dagen. Då gifte sig 1 423 par.

De vanligaste dagarna för giftermål är lördagar och 2007 kom en annan veckodag först på 18:e plats. Det var midsommarafton som infaller på en fredag.

### De fem vanligaste vigsel dagarna under 2007

Datum	Antal
7 juli	1 993
4 augusti	1 394
18 augusti	1 350
11 augusti	1 295
25 augusti	1 291

Källa: Befolkningsstatistik, SCB

## Sjukvården viktigaste frågan för svenskarna

Valåret 2006 var sysselsättningen den i särklass viktigaste politiska frågan enligt väljarna. Hela 44 procent tyckte då att jobben var en av de tre viktigaste frågorna. Men när SOM-institutet vid Göteborgs universitet frågade väljarna ett år efter valet hade jobbfrågan minskat i betydelse. Sjukvården har i stället intagit förstaplatsen som den viktigaste frågan för väljarna, före sysselsättning och utbildning.

Svenska folkets ökade oro för miljön och klimatet märks också i SOM-undersökningen. Före valet 2006 var det bara 13 procent som nämnde miljön och klimatet som en av de viktigaste frågorna. Nu har det ökat till 21 procent.

Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker Du är viktigast i Sverige i dag?

### Andel som uppgett frågan, i procent, 2007

	Procent
1. Sjukvård	25
2. Sysselsättning	22
3. Utbildning	21
4. Miljö	21
5. Invandring/flyktingar	14
6. Pensionärer/äldrevård	14
7. Lag och ordning	14
8. Socialpolitik	11
9. Sveriges ekonomi	9
10. Familjepolitik	5

Anm: Högst tre frågor eller samhällsproblem kunde anges.

Källa: SOM-institutet (Samhälle Opinion Media) Göteborgs universitet, www.som.gu.se

## En femtedel av svenskarna är högt utbildade

Knappt 40 kommuner, främst storstadskommuner och residensstäder, har en större andel högt utbildade invånare i åldern 25-64 år än riksgenomsnittet som är 22 procent. Med högt utbildad avses en person med minst tre års eftergymnasial utbildning. Majoriteten av kommunerna med allra högst utbildningsnivå ligger i Stockholms län. Men även i Lund, Lomma, Uppsala, Umeå och Linköping är andelen högt utbildade stor.

Den höga utbildningsnivån i Stockholmsområdet förklaras till stor del av en arbetsmarknad med många arbetsplatser inom branscherna finansiell verksamhet och företagstjänster, utbildning och forskning samt offentlig förvaltning.

### Kommuner med störst och minst andel högt utbildade invånare 2007, 25-64 år

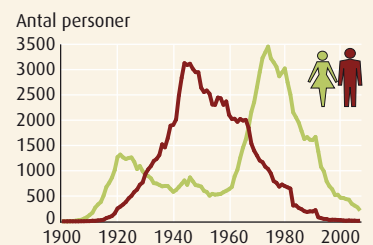
Störst andel, procent	Minst andel, procent
Danderyd 52	Ed 7
Lund 49	Laxå 8
Lidingö 41	Bjuv 8
Lomma 38	Degerfors 8
Uppsala 37	Gnosjö 8

Källa: Utbildningsregistret, SCB

## Anna och Lars vanligast

De vanligaste tilltalsnamnen i Sverige är Anna och Lars. Många som heter Lars föddes under 1940-talet medan en stor andel med namnet Anna föddes under 1970-talet. Totalt har 104 000 personer Lars som tilltalsnamn. Anna är tilltalsnamn för nästan 117 000 personer.

### Antal personer med tilltalsnamnen Anna och Lars, efter födelseår, 31 december 2007



Källa: Befolkningsstatistik, SCB



# Högst kvinnorepresentation i Ockelbo

En könsfördelning där både andelen kvinnor och män ligger mellan 40 och 60 procent brukar betraktas som jämställd. Bland samtliga kommunalt förtroendevalda\* är andelen kvinnor 42 procent.

Kvinnorepresentationen varierar emellertid markant mellan kommunerna. I totalt 110 av landets kommuner är andelen förtroendevalda kvinnor lägre än 40 procent. Inte i någon kommun är andelen högre än 60 procent.

I Eksjö kommun är andelen förtroendevalda kvinnor lägst, 24 procent. I fem kommuner är andelen 50 procent eller mer, nämligen i Ockelbo, Köping, Skinnskatteberg, Solna och Hällefors. Högst är andelen kvinnor i Ockelbo, 52 procent.

Källa: Undersökningen av förtroendevalda i kommuner och landsting år 2007, SCB.

\* Med förtroendevalda avses ledamöter och ersättare i fullmäktige, nämnder och fullmäktigeberedningar samt revisorer.

Läs mer om förtroendevalda på sidorna 15-17.

